

Kāṇḍa-IX
नवमं काण्डम्

अथ नवमं काण्डम् ॥

(१) मयमे सूर्यम्

(१-२४) अतुविशाल्युवस्यास्य सूर्यस्यावर्षा प्रसवे । अश्विनौ च देवताः । (१, ४-५) मयमाचतुर्षीपञ्चमीमासुषां
निष्ठुर्, (२) द्वितीयायासिद्धिर्मा पङ्क्तिः, (३) तृतीयायाः पराधुज्जिष्ठुर्, (४) पञ्चमा अतिशास्वरगर्भा
वयमप्या महाहृदती, (५) सप्तमा अतिशान्तगर्भा वयमप्या महाहृदती, (६) अष्टमा हृदतीगर्भा
संस्तारपङ्क्तिः, (७) नवमाः पराहृदती प्रस्तारपङ्क्तिः, (१०) दशम्याः परोष्णिक्पङ्क्तिः,
(११-१३, १५-१६, १८-१९) एकादश्यादितृषस्य पञ्चदशीषोडश्यादस्यैकोन-
विंशतीनाञ्चतुष्टुर्, (१२) चतुर्दश्याः पुर उष्णिक्, (१७) सप्तदश्या उपरिष्टा-
द्विषाहृदती, (२०) विंश्या अरिगिष्ठापङ्क्तिः, (२१) एकविंश्या एका-
वसाना द्विषदाहृदती, (२२) द्वाविंश्यासिपदा माह्वी पुर
उष्णिक्, (२३) त्रयोविंश्या द्विषदाहृदती पङ्क्तिः,
(२४) अतुविशाल्युवस्यास्य सूर्यस्यावर्षा प्रसवे ।

दिवस्वृथिव्या अन्तरिक्षात्समुद्रादग्नेर्वातान्मधुकशा हि जज्ञे ।
तां चायित्वामृतं वसानां हृदिः प्रजाः प्रति नन्दन्ति सर्वाः ॥१॥
महत्पर्यो विश्वरूपमस्याः समुद्रस्य त्वोत रेत आहुः ।
यत् ऐति मधुकशा रराणा तन्म्राणस्तदमृतं निविष्टम् ॥२॥
पश्यन्त्यस्याभरितं पृथिव्यां पृथङ्गरो बहुधा मीमांसमानाः ।
अग्नेर्वातान्मधुकशा हि जज्ञे मरुतामुग्रा नसिः ॥३॥
मातादित्यानी दुहिता वसूनां प्राणः प्रजानाममृतस्य नाभिः ।
हिरण्यवर्णा मधुकशा घृताचीं महान्भर्गश्चरति मर्त्येषु ॥४॥

दिवः । पृथिव्याः । अन्तरिक्षात् । समुद्रात् । अग्नेः । वातात् । मधुकशा । हि । जज्ञे ।
ताम् । चायित्वा । अमृतम् । वसानाम् । हृदिः । प्रजाः । प्रति । नन्दन्ति । सर्वाः ॥१॥
महत् । पर्यः । विश्वरूपम् । अस्याः । समुद्रस्य । त्वा । उत । रेतः । आहुः ।
यतः । आऽएति । मधुकशा । रराणा । तत् । प्राणः । तत् । अमृतम् । निविष्टम् ॥२॥
पश्यन्ति । अस्याः । चरितम् । पृथिव्याम् । । पृथक् । नरः । बहुधा । मीमांसमानाः ।
अग्नेः । वातात् । मधुकशा । हि । जज्ञे । मरुताम् । उग्रा । नसिः ॥ ३ ॥
माता । आदित्यानीम् । दुहिता । वसूनाम् । प्राणः । प्रजानाम् । अमृतस्य । नाभिः ।
हिरण्यवर्णा । मधुकशा । घृताचीं । महान् । भर्गः । चरति । मर्त्येषु ॥ ४ ॥

Madhu, Madhu Kaśā, Aśvinau

IX.1.1 Surely from heaven, from earth, from midspace, from ocean, from fire and from wind the honey-string (Madhukaśā) is born. Knowing her to be the bestower of immortality, all the creatures are delighted in their hearts to meet her.

IX.1.2 Her milk is great (in quantity and degree), and found in all the forms. They call you even the genial seed (reta) of ocean. Whence the bountiful honey-string comes, that (there) is the life, that is (there) the immortality (is) stored.

IX.1.3 Men look at her activities at different places on this earth, speculating in various ways. Surely the honey-string, the formidable daughter of the cloud-bearing winds, is born from fire and wind.

IX.1.4 Mother of the Ādityas (suns), daughter of the Vasus, vital breath of the people, navel of immortality, the golden-hued honey-string, dripping purified butter, moves among (within) mortals as great brilliance.

मधोः कशामजनयन्त देवास्तस्या गर्भो अभवद्विश्वरूपः ।
 तं ज्ञातं तरुणं पिपतिं माता स ज्ञातो विश्वा भुवना वि चष्टे ॥५॥
 कस्तं प्रवेद क उ तं चिकेत यो अस्या हृदः कुलशः सोमधानो अक्षितः ।
 ब्रह्मा सुमेधाः सो अस्मिन्मदेत ॥६॥
 स तौ प्रवेद स उ तौ चिकेत यावस्याः स्तनौ सहस्रधारावक्षितौ ।
 ऊर्जं दुहाते अनपस्फुरन्तौ ॥७॥
 द्विज्ज्वरिक्ती बृहती वयोधा उच्चैर्घोषाभ्येति या व्रतम् ।
 श्रीन्धर्मानभि वावशाना मिमाति मायुं पर्यते पर्योभिः ॥८॥
 यामार्पीनामृपसीदन्त्यापः शाकुरा वृषभा ये स्वराजः ।
 ते वर्षन्ति ते वर्षयन्ति तद्विदे काममूर्जमापः ॥९॥
 स्तनयिष्वस्ते वाक्प्रजापते वृषा शुष्मं क्षिपसि भूम्यामधि ।
 अमेवातांन्मधुकशा हि जज्ञे मरुतामुग्रा नसिः ॥१०॥

मधोः । कशाम् । अजनयन्त । देवाः । तस्याः । गर्भः । अभवत् । विश्वरूपः ।
 तम् । ज्ञातम् । तरुणम् । पिपतिं । माता । सः । ज्ञातः । विश्वा । भुवना । वि । चष्टे ॥५॥
 कः । तम् । प्र । वेद । कः । ऊर्जं इति । तम् । चिकेत । यः । अस्याः । हृदः । कुलशः ।
 सोमऽधानः । अक्षितः । ब्रह्मा । सुमेधाः । सः । अस्मिन् । मदेत ॥ ६ ॥
 सः । तौ । प्र । वेद । सः । ऊर्जं इति । तौ । चिकेत । यौ । अस्याः । स्तनौ । सहस्रधारा ।
 अक्षितौ । ऊर्जम् । दुहाते इति । अनपस्फुरन्तौ ॥ ७ ॥
 द्विज्ज्वरिक्ती । बृहती । वयोऽधाः । उच्चैऽघोषा । अभिऽपति । या । व्रतम् ।
 श्रीन् । धर्मान् । अभि । वावशाना । मिमाति । मायुम् । पर्यते । पर्योभिः ॥ ८ ॥
 याम् । आऽपीनाम् । उपऽसीदन्ति । आपः । शाकुराः । वृषभाः । ये । स्वराजः ।
 ते । वर्षन्ति । ते । वर्षयन्ति । तद्विदे । कामम् । ऊर्जम् । आपः ॥ ९ ॥
 स्तनयिष्वः । ते । वाक् । प्रजाऽपते । वृषा । शुष्मम् । क्षिपसि । भूम्याम् । अधि ।
 अमेः । वातात् । मधुकशा । हि । जज्ञे । मरुताम् । उग्रा । नसिः ॥ १० ॥

IX.1.5 The bounties of Nature beget the string of honey; her embryo assumes all the forms. Him, when new-born and young, the mother nourishes. He, as soon he is born, looks upon all the beings.

IX.1.6 Who knows that for sure? Who even speculates about that, which is her vessel close to her heart, containing bliss ever-unexhausting. He is the knower of excellent intellect, who takes delight in it.

IX.1.7 He knows those two for sure. He speculates about those two, which are her two breaths, thousands-streamed and ever-inexhausted. Those two yield vigour without any resistance.

IX.1.8 Bellowing with hin sound (hinkarikraṇ) great, bestower of long-life, loud-roaring (uccaghoṣa), she that comes to the place of sacrifice, commanding the three libations, she roars a roarer (lows a lowing) and pours out waters (plenty of milk).

IX.1.9 To whom, the strong and stout one, come the waters, that are mighty showerers and self-refulgent; they rain, they causes to rain vigour and waters to the desire of him, who knows this.

IX.1.10 O Lord of creature, thunder is your voice. You, O showerer, shower energy on earth and sky. Surely the honey-string, the formidable daughter of the cloud-bearing winds (maruṭām naptih) is born from fire and wind.

यथा सोमः प्रातःसवने अश्विनोर्भवति प्रियः ।
 एवा मे अश्विना वर्च आत्मनि प्रियताम् ॥११॥
 यथा सोमो द्वितीये सर्वेन्द्राग्न्योर्भवति प्रियः ।
 एवा मे इन्द्राग्नी वर्च आत्मनि प्रियताम् ॥१२॥
 यथा सोमस्तृतीये सर्वे ऋभूणां भवति प्रियः ।
 एवा मे ऋभवो वर्च आत्मनि प्रियताम् ॥१३॥
 मधु जनिषीय मधु वंशिषीय ।
 पर्यस्वानग्ने आगमं तं मा सं सृज वर्चसा ॥१४॥
 सं मग्नि वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा ।
 विष्टुर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सुह ऋषिभिः ॥१५॥
 यथा मधु मधुऋतः संभरन्ति मधवाधि ।
 एवा मे अश्विना वर्च आत्मनि प्रियताम् ॥१६॥

यथा । सोमः । प्रातःसवने । अश्विनोः । भवति । प्रियः ।
 एव । मे । अश्विना । वर्चः । आत्मनि । प्रियताम् ॥ ११ ॥
 यथा । सोमः । द्वितीये । सर्वेन्द्राग्न्योः । भवति । प्रियः ।
 एव । मे । इन्द्राग्नी । वर्चः । आत्मनि । प्रियताम् ॥ १२ ॥
 यथा । सोमः । तृतीये । सर्वे । ऋभूणाम् । भवति । प्रियः ।
 एव । मे । ऋभवः । वर्चः । आत्मनि । प्रियताम् ॥ १३ ॥
 मधु । जनिषीय । मधु । वंशिषीय ।
 पर्यस्वान् । अग्ने । आ । अगमम् । तम् । मा । सम् । सृज । वर्चसा ॥ १४ ॥
 सम् । मा । अग्ने । वर्चसा । सृज । सम् । प्रजया । सम् । आयुषा ।
 विष्टुः । मे । अस्य । देवाः । इन्द्रः । विद्यात् । सुह । ऋषिभिः ॥ १५ ॥
 यथा । मधु । मधुऋतः । सम्भरन्ति । मधवौ । अधि ।
 एव । मे । अश्विना । वर्चः । आत्मनि । प्रियताम् ॥ १६ ॥

IX.1.11 As at the morning sacrifice (prātaḥ savana), the cure-juice is pleasing to the twins-divine (Aśvinau), so may the twins-divine maintain lustre in my self.

IX.1.12 As at the second (mid-day) sacrifice (dvitīya savana) the cure-juice is pleasing to the Lord resplendent and adorable (Agni), so may the Lord resplendent and adorable maintain lustre in my self.

IX.1.13 As at the third (evening) sacrifice (tṛtīya savana), the cure-juice is pleasing to Rbhus (artists and artisans), so may the Rbhus maintain lustre in my self.

IX.1.14 May I create sweetness. May I receive sweetness. O adorable Lord, exuberant, I have come to you. As such may you endow me with lustre.

IX.1.15 O adorable Lord, may you endow me with lustre, progeny and long span of life. May the enlightened ones know of me as such, may the resplendent self along with the seers know (of me). (Also Rg. I.23.24)

IX.1.16 As the honey-makers (bees) accumulate honey in the honey-comb, even so, O twins-divine, may the lustre be maintained in my self (ātmani).

यथा मक्षा इदं मधु न्यञ्जन्ति मध्नावधि ।
 एवा मे अश्विना वर्चस्तेजो बलमोजश्च ध्रियताम् ॥१७॥
 यद्गिरिषु पर्वतेषु गोष्वश्वेषु यन्मधु ।
 सुरायां सिच्यमानायां यत्तत्र मधु तन्मयि ॥१८॥
 अश्विना सारधेर्ण मा मधुनाङ्गं शुभस्पती ।
 यथा वर्चस्वतीं वाचमावदानि जनीं अनु ॥१९॥
 स्तनयिबुस्ते वाक्प्रजापते वृषा शुष्मं क्षिपसि भूम्यां दिवि ।
 तां पशव उप जीवन्ति सर्वे तेनो सेषमूर्जं पिपति ॥२०॥
 पृथिवी दण्डोऽन्तरिक्षं गर्भो द्यौः कशा विद्युत्कशो हिरण्ययो बिन्दुः ॥२१॥
 यो वै कशायाः सप्त मधूनि वेद मधुमान्भवति ।
 ब्राह्मणश्च राजा च धेनुश्चानङ्गश्च ग्रीहिश्च यवश्च मधु सप्तमम् ॥२२॥

यथा । मक्षाः । इदम् । मधु । निऽञ्जन्ति । मधौ । अधि ।
 एव । मे । अश्विना । वर्चः । तेजः । बलम् । ओजः । च । ध्रियताम् ॥ १७ ॥
 यत् । गिरिषु । पर्वतेषु । गोषु । अश्वेषु । यत् । मधु ।
 सुरायां । सिच्यमानायाम् । यत् । तत्र । मधु । तत् । मयि ॥ १८ ॥
 अश्विना । सारधेर्ण । मा । मधुना । अङ्गम् । शुभः । पुती इति ।
 यथा । वर्चस्वतीम् । वाचम् । आवदानि । जनान् । अनु ॥ १९ ॥
 स्तनयिबुः । ते । वाक् । प्रजापते । वृषा । शुष्मम् । क्षिपसि । भूम्याम् । दिवि ।
 ताम् । पशवः । उप । जीवन्ति । सर्वे । तेनो इति । सा । इषम् । ऊर्जम् । पिपति ॥ २० ॥
 पृथिवी । दण्डः । अन्तरिक्षम् । गर्भः । द्यौः । कशा । विद्युत् । प्रकशः । हिरण्यः । बिन्दुः ॥
 यः । वै । कशायाः । सप्त । मधूनि । वेद । मधुमान् । भवति । ब्राह्मणः । च । राजा । च ।
 धेनुः । च । अनङ्गान् । च । ग्रीहिः । च । यवः । च । मधु । सप्तमम् ॥ २२ ॥

IX.1.17 As the male bees besmear this honey in the honey-comb, even so, O twins-divine, may my lustre, brilliance, strength and vigour be maintained.

IX.1.18 What sweetness is there in hills, in mountains, in cows, in horses, and what in the intoxicating drink being poured out, may that sweetness be in me.

IX.1.19 O twin-divines, lords of beauty, anoint me with the honey of bees, (Sāragha) that I may speak brilliant words among the people. (See also Av. VI.69.3)

IX.1.20 O Lord of creatures, thunder is your voice. You, a showerer, shower energy on earth and sky. On that all the animals live; with that only she gives food and vigour in abundance.

IX.1.21 Earth is the handle; midspace (is) the joining point (garbha); heaven the string (kaśā); lightning the snapper (prakaśa); and golden is the-tip (bindu)

IX.1.22 O surely he, who knows the seven honeys of the honey-string, becomes endowed with sweetness; the intellectual person (i), and the ruler (ii), and the milch-cow (iii), and the draught-ox (iv), and rice (v), and barley (vi), and honey (vii) is the seventh.

नुदस्व काम प्र णुदस्व कामावर्तिं यन्तु मम ये सपत्नाः ।
 तेषां पुत्तानामधमा तमास्यग्ने वास्तूनि निर्दह त्वम् ॥४॥
 सा ते काम दुहिता धेनुर्गच्छते यामाहुर्वाचं कुवयो विराजम् ।
 तया सपत्नान्परि वृद्धिं ये मम पर्येनान्प्राणः पशवो जीवनं वृणक्तु ॥५॥
 कामस्येन्द्रस्य वरुणस्य राज्ञो विष्णोर्बलेन सवितुः सुवेनं ।
 अग्नेर्होत्रेण प्र णुदे सपत्नाञ्छम्बीव नावसुदकेषु धीरः ॥६॥
 अर्घ्यक्षो वाजी मम काम उग्रः कृणोतु मह्यमसपत्नमेव ।
 विश्वे देवा मम नाथं भवन्तु सर्वे देवा हवमा यन्तु म इमम् ॥७॥
 इदमार्ज्यं घृतवस्त्राणाः कामज्येष्ठा इह मादयन्त्वम् ।
 कृण्वन्तो मह्यमसपत्नमेव ॥८॥
 इन्द्राग्नी काम सुरथं हि भूत्वा नीचैः सपत्नान्मम पादयाथः ।
 तेषां पुत्तानामधमा तमास्यग्ने वास्तून्नुनिर्दह त्वम् ॥९॥

नुदस्व । काम । प्र । नुदस्व । काम । अवर्तिम् । यन्तु । मम । ये । सपत्नाः ।
 तेषाम् । पुत्तानाम् । अधमा । तमासि । अग्ने । वास्तूनि । निः । दह । त्वम् ॥ ४ ॥
 सा । ते । काम । दुहिता । धेनुः । उच्यते । याम् । आहुः । वाचम् । कुवयोः । विराजम् ।
 तया । सपत्नान् । परि । वृद्धिम् । ये । मम । परि । एनान् । प्राणः । पशवः । जीवनम् । वृणक्तु ॥
 कामस्य । इन्द्रस्य । वरुणस्य । राज्ञः । विष्णोः । बलेन । सवितुः । सुवेनं ।
 अग्नेः । होत्रेण । प्र । णुदे । सपत्नान् । शम्बीव । नावम् । उदकेषु । धीरः ॥ ६ ॥
 अर्घ्यक्षः । वाजी । मम । कामः । उग्रः । कृणोतु । मह्यम् । असपत्नम् । एव ।
 विश्वे । देवाः । मम । नाथम् । भवन्तु । सर्वे । देवाः । हवमा । आ । यन्तु । मे । इमम् ॥ ७ ॥
 इदम् । आर्ज्यम् । घृतवस्त्रं । जुषाणाः । कामज्येष्ठाः । इह । मादयन्त्वम् ।
 कृण्वन्तः । मह्यम् । असपत्नम् । एव ॥ ८ ॥
 इन्द्राग्नी इति । काम । सुरथम् । हि । भूत्वा । नीचैः । सपत्नान् । मम । पादयाथः ।
 तेषाम् । पुत्तानाम् । अधमा । तमासि । अग्ने । वास्तूनि । अनुनिर्दह । त्वम् ॥ ९ ॥

IX.2.4 Push, O Kāma; push hard, O Kāma; may those, who are my rivals, come to disaster. Of them, thrown into the vilest darknesses, O fire, may you burn down the dwellings.

IX.2.5 O Kāma, that milch-cow is said to be your daughter whom the sages have called the illuminating speech. With her, may you expel those, who are my rivals. May the vital breath, cattle and life forsake them.

IX.2.6 With the strength of Kāma (desire or passion), of the resplendent Lord (Indra), and of the venerable lord (Varuṇa), the sovereign (rajanāh), of the omnipresent (Viṣṇu) Lord, and at the impulsion of the impeller Lord (Savitṛ), with the sacrifice to fire-tivine (Agnihotra), I drive my rivals afar; like a courageous rower his boat in waters.

IX.2.7 Formidable and vigorous. Kāma is my warder; may he make me completely free from my rivals. May all the bounties of Nature (viśvedevāḥ) be my protector; may all the enlightened ones come in response to my this call (invocation).

IX.2.8 Enjoying this sacrificial offering rich in purified butter, may you revel here, O enlightened ones whose Chief is Kāma, making me completely free from rivals.

IX.2.9 O resplendent one (Indra), and O adorable one (Agni), and O Kāma, mounting one and the same chariot, may you throw my rivals down. Of them, fallen into vilest darknesses, O fire, may you burn down the dwellings.

जहि त्वं कामं मम ये सपत्ना अन्धा तमांस्यव पादयैनाम् ।
 निरिन्द्रिया अरसाः संन्तु सर्वे मा ते जीविषुः कृतमचुनाहः ॥१०॥
 अवधीत्कामो मम ये सपत्ना उरुं लोकमकरन्महमेधुतुम् ।
 मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रो मह्यं बहुवीर्यतमा वहन्तु ॥११॥
 तेष्विराजः प्र प्लवन्तां छिन्ना नौरिव बन्धनात् ।
 न सार्यकप्रणुत्तानां पुनरस्ति निवर्तनम् ॥१२॥
 अग्निर्यव इन्द्रो यवः सोमो यवः ।
 यवयावानो देवा यावयन्त्वेनम् ॥१३॥
 असर्ववीरश्चरतु प्रणुत्तो द्वेष्ट्यो मित्राणां परिवर्ग्यः स्वानाम् ।
 उत पृथिव्यामव स्यन्ति विद्युत उग्रो वो देवः प्र मृणत्सपत्नान् ॥१४॥
 च्युता चैवं बृहत्त्यच्युता च विद्युद्विमर्ति स्तनयिद्वंश्च सर्वान् ।
 उत्पन्नद्वित्यो द्रविणेन तेजसा नीचैः सपत्नान्नुदतां मे सहस्वान् ॥१५॥

जहि । त्वम् । कामम् । मम । ये । सपत्नाः । अन्धा । तमांसि । अव । पादय । एनान् ।
 निःश्रिन्द्रियाः । अरसाः । संन्तु । सर्वे । मा । ते । जीविषुः । कृतम् । च । अहः ॥१०॥
 अवधीत् । कामः । मम । ये । सपत्नाः । उरुम् । लोकम् । अकरत् । मह्यम् । एधुतुम् ।
 मह्यम् । नमन्ताम् । प्रदिशः । चतस्रः । मह्यम् । षट् । उर्वीः । धृतम् । आ । वहन्तु ॥११॥
 ते । अधिराजः । प्र । प्लवन्ताम् । छिन्ना । नौरिव । बन्धनात् ।
 न । सार्यकप्रणुत्तानाम् । पुनः । अस्ति । निवर्तनम् ॥१२॥
 अग्निः । यवः । इन्द्रः । यवः । सोमः । यवः । यवयावानः । देवाः । यवयन्तु । एनम् ॥
 असर्ववीरः । चरतु । प्रणुत्तः । द्वेष्ट्यः । मित्राणाम् । परिवर्ग्यः । स्वानाम् ।
 उत । पृथिव्याम् । अव । स्यन्ति । विद्युतः । उग्रः । वः । देवः । प्र । मृणत् । सपत्नान् ॥
 च्युता । च । इयम् । बृहती । अच्युता । च । विद्युत् । विमर्ति । स्तनयिद्वंश्च । सर्वान् ।
 उत्पन्न । आदित्यः । द्रविणेन । तेजसा । नीचैः । सपत्नान् । नुदताम् । मे । सहस्वान् ॥१५॥

IX.2.10 O Kāma, may you slay them, who are my rivals. May you throw them into blinding darknesses (andha-tamas). May all of them be devoid of manly strength and sap. May they not live even a single day.

IX.2.11 Kāma has slain them, who are my rivals. He has made wide space for me to prosper. Let four mid-quarters (catasrah-pradīśah) bow in reverence to me. Let the six wide earths (Ṣaḍurvī) bring purified butter for me.

IX.2.12 (Av. III.6.7 Variation)

IX.2.13 The adorable Lord is the warder off (yava); the resplendent Lord is the warder off; the blissfull Lord is the warder off. May the enlightened ones, warders of the warders, ward off this (enemy).

IX.2.14 May (my enemy), when driven away, move about without all his heroes, hated by friends and avoided by his own kinsmen. May the lightnings also come down on the earth; may your that formidable Lord crush my rivals.

IX.2.15 This falling (yutā), as well as not falling (acyutā) mighty lightning sustains all the thunder-clouds. May the rising Sun, the overpowerer; with his wealth and brilliance push my rivals downward.

यते काम शर्म त्रिवरुथमुहु ब्रह्म वर्म विततमनतिव्याध्यं कृतम् ।
 तेन सुपन्नान्परि वृद्धि ये मम पर्यनान्प्राणः पशवो जीवन् वृणक्तु ॥१६॥
 येन देवा असुरान्प्राणुदन्त येनेन्द्रो दस्यूनधमं तमो निनाय ।
 तेन त्वं काम मम ये सुपन्नास्तान्स्माल्लोकात्प्र शुदस्व दुरम् ॥१७॥
 यथा देवा असुरान्प्राणुदन्त यथेन्द्रो दस्यूनधमं तमो ब्रवाधे ।
 तथा त्वं काम मम ये सुपन्नास्तान्स्माल्लोकात्प्र शुदस्व दुरम् ॥१८॥
 कामो जज्ञे प्रथमो नैनं देवा आपुः पितरो न मर्त्याः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इत्कृणोमि ॥१९॥
 यावन्ती धावापृथिवी वरिष्णा यावदापः सिष्यदुर्यावदग्निः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इत्कृणोमि ॥२०॥
 यावन्तीदिशः प्रदिशो विष्वचीर्यावन्तीराशा अमिचक्षणा दिवः ।
 ततस्त्वमसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इत्कृणोमि ॥२१॥

यत् । ते । काम । शर्म । त्रिवरुथम् । जतुऽसु । ब्रह्म । वर्म । विस्तृतम् । अनतिव्या-
 ध्यम् । कृतम् । तेन । सुपन्नान् । परि । वृद्धि । ये । मम । परि । एतान् । प्राणः ।
 पशवः । जीवन् । वृणक्तु ॥ १६ ॥
 येन । देवाः । असुरान् । प्रऽअनुदन्त । येन । इन्द्रः । दस्यून् । अधमम् । तमः । निनाय ।
 तेन । त्वम् । काम । मम । ये । सुपन्नाः । तान् । अस्मात् । लोकात् । प्र । शुदस्व । दुरम् ॥
 यथा । देवाः । असुरान् । प्रऽअनुदन्त । यथा । इन्द्रः । दस्यून् । अधमम् । तमः । ब्रवाधे ।
 तथा । त्वम् । काम । मम । ये । सुपन्नाः । तान् । अस्मात् । लोकात् । प्र । शुदस्व । दुरम् ॥
 कामः । जज्ञे । प्रथमः । न । एनम् । देवाः । आपुः । पितरः । न । मर्त्याः ।
 ततः । त्वम् । असि । ज्यायान् । विश्वहा । महान् । तस्मै । ते । काम । नमः । इत् । कृणोमि ॥
 यावन्ती इति । धावापृथिवी इति । वरिष्णा । यावत् । आपः । सिष्यदुः । यावत् । अग्निः ।
 ततः । त्वम् । असि । ज्यायान् । विश्वहा । महान् । तस्मै । ते । काम । नमः । इत् । कृणोमि ॥२०॥
 यावन्तीः । दिशः । प्रदिशोः । विष्वचीः । यावन्तीः । आशाः । अमिचक्षणाः । दिवः ।
 ततः । त्वम् । असि । ज्यायान् । विश्वहा । महान् । तस्मै । ते । काम । नमः । इत् । कृणोमि ॥२१॥

IX.2.16 O Kāma, your triply-guarded and strong shelter, the well-extended armour of prayer, which has been made unpierceable, with that may the vital breath, cattle and life forsake them.

IX.2.17 With which the enlightened ones repel the life-enjoyers (asuras), with which the resplendent self sends the robbers to the worst darkness (adhamam tamah), with that strength, O Kāma, may you drive far away from this world those, who are my rivals.

IX.2.18 Just as the enlightened ones repel the life-enjoyers, just as the resplendent self forces the robbers into the vilest darkness, so, O Kāma, may you drive far away from this world those, who are my rivals.

IX.2.19 Kāma (passion or desire) was born first of all. Neither the enlightened ones, nor the elders, nor the mortals could equal him. You are superior to them, great in all respects; as such to you, O Kāma, I bow in reverence.

IX.2.20 As far as the heaven and earth extend in their vastness; as far as the waters extend, and as far as the fire; you are superior to them, great in all the respects; as such to you, O Kāma, I bow in reverence.

IX.2.21 As far as the quarters and the mid-quarters extend in all the directions, as far as the directions illuminating the sky (extend); you are superior to them, great in all respects; as such to you, O Kāma, I bow in reverence.

यावतीर्धृङ्गा जत्वः। कुरुरवो यावतीर्वर्षा वृक्षसर्प्योऽबभूवुः।
 ततस्त्वर्मसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इत्कृणोमि ॥२२॥
 ज्यायान्विश्वतोऽसि तिष्ठतो ज्यायान्समुद्रादसि काम मन्यो।
 ततस्त्वर्मसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इत्कृणोमि ॥२३॥
 न वै वातश्चन काममाप्नोति नाग्निः सूर्यो नोत चन्द्रमाः।
 ततस्त्वर्मसि ज्यायान्विश्वहा महांस्तस्मै ते काम नम इत्कृणोमि ॥२४॥
 यास्तै शिवास्तन्वः काम भद्रा याभिः सत्यं भवन्ति यदृणीषे।
 तामिष्टमस्मौ अभिसंविशस्वान्यत्र पापीरप वेद्या धियः ॥२५॥

यावतीः। धृङ्गाः। जत्वः। कुरुरवः। यावतीः। वर्षाः। वृक्षसर्प्यः। अबभूवुः।
 ततः। त्वम्। असि। ज्यायान्। विश्वहा। महान्। तस्मै। ते। काम। नमः। इत्। कृणोमि ॥
 ज्यायान्। निऽमिश्रतः। असि। तिष्ठतः। ज्यायान्। समुद्रात्। असि। काम। मन्यो इति।
 ततः। त्वम्। असि। ज्यायान्। विश्वहा। महान्। तस्मै। ते। काम। नमः। इत्। कृणोमि ॥
 न। वै। वातः। चन। कामम्। आप्नोति। न। अग्निः। सूर्यः। न। उत। चन्द्रमाः।
 ततः। त्वम्। असि। ज्यायान्। विश्वहा। महान्। तस्मै। ते। काम। नमः। इत्। कृणोमि ॥
 याः। ते। शिवाः। तन्वः। काम। भद्राः। याभिः। सत्यम्। भवन्ति। यत्। वृणीषे।
 तामिः। त्वम्। अस्मान्। अभिऽसंविशस्व। अन्यत्र। पापीः। अप। वेद्या। धियः ॥ २५ ॥

(३) कृतीयं मूलम्

(१-३१) एकविंशत्यन्वयस्य मूलस्य अथर्ववेदः कविः। शाला देवता। (१-५, ८-१४, १६, १८-२०,
 २२-२४) प्रथमादिपञ्चमामष्टमादशमानां कोटयः अष्टादश्यादित्यस्य द्वाविंश्यादित्यस्य चतुष्टयम्।
 (६) पञ्चमाः पञ्चापङ्क्तिः, (७) षष्ठ्याः परोष्णिक्, (१५) पञ्चदश्यास्त्यक्त्यानां पञ्चपदातिपङ्क्तिः,
 (१७) सप्तदश्याः प्रत्यापङ्क्तिः, (२१) एकविंश्या आस्तापङ्क्तिः, (२५, ३१) पञ्चविंश्यादित्यस्यो-
 ष्णिक्या आस्तापत्या वृद्धी, (२६) पञ्चदश्याः साह्यी त्रिष्टुप्, (२७-३०) सप्तविंश्यादित्यस्यो-
 ष्णिक्या प्रातस्तथापामी छन्दसि। (२५-३१) पञ्चविंश्यादित्यस्यो-ष्णिक्यानां।

उपमितां प्रतिमितामथो परिमितामुत।
 शालाया विश्ववाराया नन्दानि वि चूतामसि ॥१॥

उपमिताम्। प्रतिमिताम्। अथो इति। परिमिताम्। उत।
 शालायाः। विश्ववारायाः। नन्दानि। वि। चूतामसि ॥ १ ॥

IX.2.22 As many as there are the humble-bees (bhṛṅgāḥ); the bats (jatavah), the kururus (kurūravah - a type of worms), as many as there are the beetles crawling on the trees (vrkṣa-sarpyah), you are superior to them, great in all respects; as such to you, O Kāma, I bow in reverence.

IX.2.23 O Kāma (desire), O ardour, you are superior to the blinking, and to the stationary; you are superior to the ocean; you are superior to them, great in all respects; as such to you, O Kāma, I bow in reverence.

IX.2.24 Neither wind can equal Kāma, nor fire, nor sun, nor even moon; you are superior to them, great in all respects; as such to you, O Kāma, I bow in reverence.

IX.2.25 O Kāma, what auspicious and benign forms you have, whereby what you choose that becomes real, with those may you enter us thoroughly; may you make evil thoughts dwell elsewhere.

Ātmā (self)

IX.3.1 Of this mansion, that contains all the choicest things, we hereby unite the ceremonial barring ropes, tied to its pillars (upamitām), to its stays (pratimitām) as well as to its beams (parimitam).

यत्ते नन्दं विश्ववारे पाशो ग्रन्थिश्च यः कृतः ।
 बृहस्पतिरिवाहं बलं वाचा वि खँसयामि तत् ॥२॥
 आ ययाम सं बबर्ह ग्रन्थीर्ब्रकार ते दृढान् ।
 परूषि विद्वाञ्छस्तेवेन्द्रेण वि चृतामसि ॥३॥
 वंशानां ते नहनानां प्राणाहस्य तृणस्य च ।
 पक्षाणां विश्ववारे ते नृद्वानि वि चृतामसि ॥४॥
 सन्दृशानां पल्लवानां परिष्वञ्जल्यस्य च ।
 इदं मानस्य पत्न्या नृद्वानि वि चृतामसि ॥५॥
 यानि तेन्तः शिष्याग्निवेषू रग्याग्निं कम् ।
 प्र ते तानि चृतामसि शिवा मानस्य पत्नी न उद्धिता तन्वे भव ॥६॥
 इविर्धानमग्निशालं पत्नीनां सदनं सदैः ।
 सदै देवानामसि देवि शाले ॥७॥

यत् । ते । नन्दम् । विश्ववारे । पाशः । ग्रन्थिः । च । यः । कृतः ।
 बृहस्पतिः । ऽव । अहम् । बलम् । वाचा । वि । खँसयामि । तत् ॥ २ ॥
 आ । ययाम् । सम् । बबर्हम् । ग्रन्थीन् । ब्रकार । ते । दृढान् ।
 परूषि । विद्वान् । शस्ते । ऽव । इन्द्रेण । वि । चृतामसि ॥ ३ ॥
 वंशानाम् । ते । नहनानाम् । प्राणाहस्यम् । तृणस्य । च ।
 पक्षाणाम् । विश्ववारे । ते । नृद्वानि । वि । चृतामसि ॥ ४ ॥
 सन्दृशानाम् । पल्लवानाम् । परिष्वञ्जल्यस्य । च ।
 इदम् । मानस्य । पत्न्याः । नृद्वानि । वि । चृतामसि ॥ ५ ॥
 यानि । ते । अन्तः । शिष्याग्निं । आग्नेषुः । रग्याग्निं । कम् ।
 प्र । ते । तानि । चृतामसि । शिवा । मानस्य । पत्नी । नः । उद्धिता । तन्वे । भव ॥ ६ ॥
 इविः । ऽधानम् । अग्निः । शालम् । पत्नीनाम् । सदनम् । सदैः ।
 सदैः । देवानाम् । असि । देवि । शाले ॥ ७ ॥

IX.3.2 O (mansion), full of choicest things, what ceremonial barring net (pāśaḥ) and knot (granthiḥ) has been tied to you, that I detach, just as the Lord supreme disperses the opposing forces with the sacred speech (vācā).

IX.3.3 He pulled them close; joined them; tied tight knots on you. (Now) with the help of the resplendent Lord we unfasten them just as a skilful cutter cuts right at the joints.

IX.3.4 The ceremonial ropes tied to your poles (vamśa), to your bolts (nahana), to your bindings (prāṇaha), and to your thatch-grass (ṭṇa), to your side-pillars (pakśa), O mansion full of choicest things, we hereby detach.

IX.3.5 Of the Clamps (sandana), of the mats (palada), and of the queen of buildings (mānasya patnyā), we hereby detach the ceremonial ties and bands.

IX.3.6 What hanging baskets (antaḥ śikya) they have tied within you for beauty and enjoyment, on them we put lights. O queen of buildings (mānasya patnyā), erected high, may you be propitious for our bodies.

IX.3.7 O divine mansion, you are store of sacrificial provisions (havirdhāna), place of fire, chamber for ladies, drawing room and meeting place of the enlightened ones.

चतुष्टयं युज्यते संहितान्तं जानुभ्यामूर्ध्वं शिथिरं कर्बन्धम् ।
 श्रोणीं यदुरु क उ तज्जानु याम्यां कुसिन्धुं सुदं बभूव ॥३॥
 कति देवाः कतमे त आसन् उरो ग्रीवाश्चिक्युः पूरुषस्य ।
 कति स्तनौ व्यदिधुः कः कफोडौ कति स्कन्धान्कति पृष्ठीरचिन्वन् ॥४॥
 को अस्य बाहू समभरद्दीर्यं करवादिति ।
 असौ को अस्य तदेवः कुसिन्धे अया दधौ ॥५॥
 कः सप्त खानि वि ततर्द शीर्षणि कर्णोविमौ नासिके चक्षणी मुखम् ।
 येषां पुरुत्रा विजयस्य महानि चतुष्पादो द्विपदो यन्ति यामम् ॥६॥
 हन्वोहि जिह्वामर्दधात्पुरुचीमधो महीमधि शिश्राय वाचम् ।
 स आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तरपो वसानः क उ तच्चिकेत ॥७॥
 मस्तिष्कमस्य यतमो ललाटं ककार्टिकां प्रथमो यः कपालम् ।
 चित्वा चित्यं हन्वोः पूरुषस्य दिवं रुरोह कतमः स देवः ॥८॥

चतुष्टयम् । युज्यते । संहितऽअन्तम् । जानुऽभ्याम् । ऊर्ध्वम् । शिथिरम् । कर्बन्धम् ।
 श्रोणी इति । यत् । ऊरु इति । कः । कु इति । तत् । जजानु । याम्याम् । कुसिन्धुम् ।
 सुदं बभूव ॥ ३ ॥
 कति । देवाः । कतमे । ते । आसन् । ये । उरः । ग्रीवाः । चिक्युः । पूरुषस्य । कति ।
 स्तनौ । वि । अदधुः । कः । कफोडौ । कति । स्कन्धान् । कति । पृष्ठीः । अचिन्वन् ॥
 कः । अस्य । बाहू इति । सम । अभरत् । दीर्यम् । करवात् । इति ।
 असौ । कः । अस्य । तत् । देवः । कुसिन्धे । अधि । आ । दधौ ॥ ५ ॥
 कः । सप्त । खानि । वि । ततर्द । शीर्षणि । कर्णौ । इमौ । नासिके इति । चक्षणी
 इति । मुखम् । येषां । पुरुत्रा । विजयस्य । महानि । चतुऽष्पादः । द्विपदः । यन्ति । यामम् ॥
 हन्वोः । हि । जिह्वाम् । अर्दधात् । पुरुचीम् । अधो । महीम् । अधि । शिश्राय । वाचम् ।
 सः । आ । वरीवर्ति । भुवनेषु । अन्तः । अपः । वसानः । कः । ऊं इति । तत् । चिकेत ॥
 मस्तिष्कम् । अस्य । यतमः । ललाटम् । ककार्टिकाम् । प्रथमः । यः । कपालम् ।
 चित्वा । चित्यम् । हन्वोः । पूरुषस्य । दिवम् । रुरोह । कतमः । सः । देवः ॥ ८ ॥

IX.3.8 The thousand-eyed ceremonial net, which has been stretched as a diadem, tied and firmly laid upon the central beam, that we unfasten with prayer.

IX.3.9 O mansion, he, who takes you over, and he, who has built you, O queen of buildings, may both of them live up to ripe old age.

IX.3.10 May you come to this person there firmly tied and polished, on whose each and every part, on each and every joint we put light.

IX.3.11 O mansion, he, who built you, collected and put together the timber. O mansion, for children; the most exalted lord of children, has got you built.

IX.3.12 Our homage be to him; homage be to the liberal donor; we pay homage to the lord of the mansion; our homage be to the fire and homage be to the man, who looks you after.

IX.3.13 Our homage be to cows and to horses, whatever is born in this mansion. O mansion rich in births (vijāvatī) and full of children (prajāvatī), we untie your ceremonial barring nets.

अमिमन्तश्छादयसि पुरुषान्पशुभिः सह ।
 विजावति प्रजावति वि ते पाशाभृतामसि ॥१४॥
 अन्तराद्यां च पृथिवीं च यद्यचस्तेन शालां प्रति गृह्णामि त इमाम् ।
 यदुन्तरिक्षं रजसो विमानं तत्कुण्डोऽहमुदरं शेवधिभ्यः ।
 तेन शालां प्रति गृह्णामि तस्मै ॥१५॥
 ऊर्जस्वती पर्यस्वती पृथिव्यां निर्मिता मिता ।
 विश्वान्नं विभ्रती शाले मा हिंसीः प्रतिगृह्णतः ॥१६॥
 तृणैरावृता पलदान्वसाना रात्रीव शाला जगतो निवेशनी ।
 मिता पृथिव्यां तिष्ठसि हस्तिनीव पृथ्वी ॥१७॥
 इदं ते वि चूताम्यर्पिणश्चमपोर्णवन् ।
 वरुणेन समुज्जिता मित्रः प्रातर्ज्युजितु ॥१८॥
 ब्रह्मणा शालां निर्मितां कृविभिर्निर्मितां मिताम् ।
 इन्द्राग्नी रक्षतां शालाममृतौ सोम्यं सदः ॥१९॥

अमिम् । अन्तः । छादयसि । पुरुषान् । पशुभिः । सह ।
 विजावति । प्रजावति । वि । ते । पाशान् । चूतामसि ॥ १४ ॥
 अन्तरा । धाम् । च । पृथिवीम् । च । यत् । व्यचः । तेन । शालाम् । प्रति । गृह्णामि । ते । इमाम् ।
 यत् । अन्तरिक्षम् । रजसः । विमानम् । तत् । कुण्डे । अहम् । उदरम् । शेवधिभ्यः ।
 तेन । शालाम् । प्रति । गृह्णामि । तस्मै ॥ १५ ॥
 ऊर्जस्वती । पर्यस्वती । पृथिव्याम् । निर्मिता । मिता ।
 विश्वज्ज्वलम् । विभ्रती । शाले । मा । हिंसीः । प्रतिगृह्णतः ॥ १६ ॥
 तृणैः । आवृता । पलदान् । वसाना । रात्रीव । शाला । जगतः । निवेशनी ।
 मिता । पृथिव्याम् । तिष्ठसि । हस्तिनीव । पृथ्वी ॥ १७ ॥
 इदं ते । वि । चूतामि । अपिजहम् । अपज्जुर्णवन् ।
 वरुणेन । समुज्जिताम् । मित्रः । प्रातः । वि । उज्जुतु ॥ १८ ॥
 ब्रह्मणा । शालाम् । निर्मिताम् । कृविभिः । निर्मिताम् । मिताम् ।
 इन्द्राग्नी इति । रक्षताम् । शालाम् । अमृतौ । सोम्यम् । सदः ॥ १९ ॥

IX.3.14 Within you, you give shelter to fire, to men along with the cattle. O mansion rich in births and full of children, we unite your ceremonial barring nets.

IX.3.15 What space, if there between the heaven and the earth, therewith I take over this mansion of yours. That midspace, which is the measure of the cloudy region, I make a hollow for the treasures. Therewith I take over the mansion for him (or that).

IX.3.16 Rich in fuel and vigour (urjasvati), rich in milk (payasvati), you have been built with proper measurements (nimitā mitā) on the earth. Holding all sorts of food, may you never harm those who take you over.

IX.3.17 Enclosed with grass, clothed in mats, the mansion, like the night, is the place of rest for living ones. Constructed on the earth, (O mansion), you stand like a cow-elephant (hastinī) supported on large feet.

IX.3.18 Inaugurating you, I unfasten your covering of mats tied on you. Closed firmly by the venerable Lord, may the friendly Lord open you up in the morning.

IX.3.19 Let this mansion, the seat of bliss, designed by knowledgeable expert, built and constructed by sages, be protected by the immortal resplendent Lord and the adorable Lord.

कुलायेधि कुलाय कोशे कोशः समुज्जितः ।
 तत्र मर्तो वि जायते यस्माद्विर्भं प्रजायते ॥२०॥
 या द्विपक्षा चतुष्पक्षा षट्पक्षा या निमीयते ।
 अष्टापक्षा दशपक्षा शाल्यं मानस्य पत्नीमृगिर्गमं इवा शयि ॥२१॥
 प्रतीचीं त्वा प्रतीचीनः शाले प्रैम्यहिंसतीम् ।
 अग्निर्हिः न्तरापभृतस्य प्रथमा द्याः ॥२२॥
 इमा आपः प्र मराम्ययुक्ता यक्ष्मनाशनीः ।
 गृहानुप प्र सीदाम्यमृतेन सहामिना ॥२३॥
 मा नः पाशं प्रति मुचो गुरुर्भारो लघुर्भव ।
 वृष्टूमिव त्वा शाले यत्रकर्म मरामसि ॥२४॥
 प्राच्यां दिशः शालाया नमो महिजे स्वाहा देवेभ्यः स्वाहोभ्यः ॥२५॥

कुलाये । अधि । कुलायम् । कोशे । कोशः । समुज्जितः ।
 तत्र । मर्तः । वि । जायते । यस्मात् । विर्भम् । प्रजायते ॥ २० ॥
 या । द्विपक्षा । चतुष्पक्षा । षट्पक्षा । या । निमीयते ।
 अष्टापक्षाम् । दशपक्षाम् । शाल्यम् । मानस्यम् । पत्नीम् । अग्निः । गर्भः । ऽव । आ । शयि ॥
 प्रतीचीम् । त्वा । प्रतीचीनः । शाले । प्र । एभिः । अहिंसतीम् ।
 अग्निः । हि । अन्तः । आपः । च । ऋतस्य । प्रथमा । द्याः ॥ २२ ॥
 इमाः । आपः । प्र । मरामि । अयुक्ताः । यक्ष्मनाशनीः ।
 गृहान् । उप । प्र । सीदामि । अमृतेन । सह । अग्निना ॥ २३ ॥
 मा । नः । पाशम् । प्रति । मुचः । गुरुः । भारः । लघुः । भव ।
 वृष्टुमिव । त्वा । शाले । यत्रकर्मम् । मरामसि ॥ २४ ॥
 प्राच्याः । दिशः । शालायाः । नमो । महिजे । स्वाहा । देवेभ्यः । स्वाहोभ्यः ॥२५॥

IX.3.20. A nest upon a nest (kulāyedhi kulāyam) is place; a treasure upon treasure (kośe kośaḥ) is laid. There the mortal is procreated, from whom all others spring out.

IX.3.21 In the mansion, constructed with two wings, four wings, six wings, eight wings or ten wings, the queen of buildings. I take shelter, like fire in a secluded place.

IX.3.22 O mansion, turned towards me, I, turned towards you, approach you, unharmed. Within you is the fire and the waters, the main door of the sacrifice.

IX.3.23 I bring in these waters free from wasting disease and destroyers of wasting disease. Joyfully, I enter the dwellings along with the immortal fire. (Also Av. III.12.9)

IX.3.24 May you not fasten any noose on us. A heavy burden, may you become light. O mansion, we full you to your desire, just like (we decorate) a bride.

IX.3.25 From the eastern sides, let our homage be to the grandeur of the mansion. Svāhā to the enlightened ones, to whom Svāhā is due.

अपां यो अग्नें प्रतिमा बभूव प्रभूः सर्वस्मै पृथिवीव देवी ।
 पिता वत्सानां पतिरध्यानां साहस्रे पोषे अपि नः कृणोतु ॥२॥
 पुमानन्तर्वान्त्यविरः पर्यस्वान्वसोः कर्बन्धमृषभो विभर्ति ।
 तमिन्द्राय पृथिविर्देवयानैर्हुतमभिर्वहतु जातवेदाः ॥३॥
 पिता वत्सानां पतिरध्यानामथो पिता महतां गर्गराणाम् ।
 वत्सो जरायुं प्रतिधुक्पीयूषं आमिक्षा घृतं तदस्य रेतः ॥४॥
 देवानां भाग उपनाह एषोऽेषां रस ओषधीनां घृतस्य ।
 सोमस्य मक्षमवृणीत शक्रो बृहन्नद्रिरभवच्चरिरम् ॥५॥
 सोमेन पूर्णं कुलशं विभर्षि त्वष्टा रूपाणां जनिता पशूनाम् ।
 शिवास्ते सन्तु प्रजन्वः इह या इमान्यस्मभ्यं स्वधिते यच्छ या अमृः ॥६॥
 आज्यं विभर्ति घृतमस्य रेतः साहस्रः पोषस्तस्य यज्ञमाहुः ।
 इन्द्रस्य रूपमृषभो वसानः सो अस्मान्देवाः शिव ऐतु दत्तः ॥७॥

अपाम् । यः । अग्ने । प्रतिमा । बभूव । प्रभूः । सर्वस्मै । पृथिवीव । देवी ।
 पिता । वत्सानाम् । पतिः । अध्यानाम् । साहस्रे । पोषे । अपि । नः । कृणोतु ॥ २ ॥
 पुमान् । अन्तः । स्वां । त्यविरः । पर्यस्वान् । वसोः । कर्बन्धम् । मृषभः । विभर्ति ।
 तम् । इन्द्राय । पृथिविः । देवयानैः । हुतम् । अग्निः । बहतु । जातवेदाः ॥ ३ ॥
 पिता । वत्सानाम् । पतिः । अध्यानाम् । अथो इति । पिता । महताम् । गर्गराणाम् ।
 वत्सः । जरायुं । प्रतिधुक् । पीयूषः । आमिक्षा । घृतम् । तत् । ऊं इति । अस्य । रेतः ॥ ४ ॥
 देवानाम् । भागः । उपनाहः । एषः । अपाम् । रसः । ओषधीनाम् । घृतस्य ।
 सोमस्य । मक्षम् । अवृणीत । शक्रः । बृहन् । अद्रिः । अभवत् । यत् । शरीरम् ॥ ५ ॥
 सोमेन । पूर्णम् । कुलशम् । विभर्षि । त्वष्टा । रूपाणाम् । जनिता । पशूनाम् । शिवाः । ते । सन्तु ।
 प्रजन्वः । इह । याः । इमाः । नि । अस्मभ्यम् । स्वधिते । यच्छ । याः । अमृः ॥ ६ ॥
 आज्यम् । विभर्ति । घृतम् । अस्य । रेतः । साहस्रः । पोषः । तम् । ऊं इति । यज्ञम् । आहुः ।
 इन्द्रस्य । रूपम् । मृषभः । वसानः । सो । अस्मान् । देवाः । शिवः । आ । एतु । दत्तः ॥ ७ ॥

IX.4.2 May he, who in the beginning, used to be a resemblance of waters, multiplier for all like the earth divine, father of calves, husband of the inviolable cows, place us also in a thousand-fold prosperity.

IX.4.3 The bull male, impregnator, huge and rich in semen, wears the form of riches and wealth. May the adorable Lord, cognizant of all, lead him, dedicated to the resplendent Lord, along the paths frequented by the enlightened ones.

IX.4.4 The bull is the father of calves, lord (husband) of the inviolable cows, and also father of great chummings (of curds); young calf, the after-birth, fresh milk (pratidhuk), beestings, curdled milk and ghee are, indeed his seed. (gargarānām = gulfs (Whitney), pīyūṣa = beestings; āmikṣā = curd)

IX.4.5 He is the proximate part of the bounties of Nature; (he is) the essence of the herbs and of ghee. (He is) the draught of semen, which the mighty one chooses and his body becomes just a huge mountain.

IX.4.6 You bear the vessel full of semen; (you are) moulder of forms and procreator of cattle. May these offsprings of yours be propitious to us here. O weapon, may you procure for us those cattle that are yonder.

IX.4.7 He provides sacrificial butter. Ghee is his seed. He is a thousand-fold nourishment. They call him the sacrifice. May he, the showerer, wearing the form of the resplendent Lord, being given, come to us, O bounties of Nature, as a blessing.

इन्द्रस्योजो वरुणस्य बाहू अश्विनोरसौ मरुतामियं ककुत् ।
 बृहस्पतिं संधृतमेतमाहुर्वे धीरांसः कवयो ये मनीषिणः ॥८॥
 देवीर्विशः पर्यस्वाना तनोषि त्वामिन्द्र त्वा सरस्वन्तमाहुः ।
 सहस्रं स एकमुखा ददाति यो ब्राह्मणे ऋषभमाजुहोति ॥९॥
 बृहस्पतिः सविता ते वयो दधौ त्वष्टुर्वायोः पर्यात्मा त आधृतः ।
 अन्तरिक्षे मनसा त्वा जुहोमि बहिष्ठे यावापृथिवी उभे स्ताम् ॥१०॥
 य इन्द्र इव देवेषु गोप्सेति विवावदत् ।
 तस्य ऋषभस्याङ्गानि ब्रह्मा सं स्तौतु भद्रया ॥११॥
 पार्श्वे आस्तामनुमत्या भगस्यास्तामनुवृजौ ।
 अष्टीवन्तावब्रवीन्मित्रो ममैतौ केवलविति ॥१२॥
 भसदासीदादित्यानां श्रोणी आस्तां बृहस्पतेः ।
 पुच्छं वातस्य देवस्य तेन धूनोत्योषधीः ॥१३॥

इन्द्रस्य । ओजः । वरुणस्य । बाहू इति । अश्विनोः । असौ । मरुताम् । इयम् । ककुत् ।
 बृहस्पतिम् । समऽधृतम् । एतम् । आहुः । ये । धीरांसः । कवयः । ये । मनीषिणः ॥८॥
 देवीः । विशः । पर्यस्वान् । आ । तनोषि । त्वाम् । इन्द्रम् । त्वाम् । सरस्वन्तम् । आहुः ।
 सहस्रम् । सः । एकमुखाः । ददाति । यः । ब्राह्मणे । ऋषभम् । आऽजुहोति ॥ ९ ॥
 बृहस्पतिः । सविता । ते । वयोः । दधौ । त्वष्टुः । वायोः । परि । आत्मा । ते । आऽधृतः ।
 अन्तरिक्षे । मनसा । त्वा । जुहोमि । बहिष्ठे । ते । यावापृथिवी इति । उभे इति । स्ताम् ॥
 यः । इन्द्रऽइव । देवेषु । गोप्से । एति । विवावदत् ।
 तस्य । ऋषभस्य । अङ्गानि । ब्रह्मा । सम् । स्तौतु । भद्रया ॥ ११ ॥
 पार्श्वे इति । आस्ताम् । अनुमत्याः । भगस्य । आस्ताम् । अनुवृजौ ।
 अष्टीवन्तौ । अब्रवीत् । मित्रः । मम । एतौ । केवलौ । इति ॥ १२ ॥
 भसत् । आसीत् । आदित्यानाम् । श्रोणी इति । आस्ताम् । बृहस्पतेः ।
 पुच्छम् । वातस्य । देवस्य । तेन । धूनोति । ओषधीः ॥ १३ ॥

IX.4.8 Vigour of the resplendent Lord, two arms of the venerable Lord, two shoulders of the twins-divine (aśvinau), and the hump of the cloud-bearing winds is he. They, the resolute sages and wise thinkers, call this presented one the Lord supreme.

IX.4.9 Rich in semen, you procreate the godly progeny. They call you the resplendent one, you the flowing (sarasvati). He, who presents a bull to an intellectual person, as if, bestows a thousand (cow) of one appearance.

IX.4.10 The Lord supreme, the impeller, bestows long life on you. From the cosmic moulder and the wind (vāyu) your spirit has been procured. In the midspace, with my mind I present you as an offering; may both, the heaven and the earth, be your sacred grass (barhiṣ).

IX.4.11 He, who moves about roaring among the cows like the resplendent Lord among the bounties of Nature - the various limbs of that bull, let the learned priest (brahmā) praise eloquently.

IX.4.12 The two sides are assigned to Anumati; the two flanks to the Lord of fortune (Bhaga); the two knees, the friendly Lord (Mitra) says, are mine and mine alone (mama etau, kevalaviti).

IX.4.13 The rump is assigned to the suns (ādityas); the two hips to the Lord supreme; the tail belongs to the wind divine, with that he shakes the plants.

गुदा आसन्तिस्नीवाल्याः सूर्यायास्त्वचमब्रुवन् ।
 उत्थातुरं ब्रुवन्पद ऋषमं यदकल्पयन् ॥ १४ ॥
 क्रोढ आसीजामिशंसस्य सोमस्य कुलशो धृतः ।
 देवाः संगत्य यत्सर्वं ऋषमं व्यकल्पयन् ॥ १५ ॥
 ते कुष्ठिकाः सरमायै कुर्मन्व्यो अदधुः शफान् ।
 ऊर्ध्वमस्य कीटिम्यः श्वर्तेभ्यो आधारयन् ॥ १६ ॥
 शृङ्गाम्यां रक्षं ऋषत्यवर्तिं हन्ति चक्षुषा ।
 शृणोति मद्रं कर्णाम्यां गवां यः पतिरभ्यः ॥ १७ ॥
 शतयार्जं स यजते नैनं दुन्वन्त्यभ्यः ।
 जिन्वन्ति विश्वे तं देवा यो ब्राह्मण ऋषममाजुहोति ॥ १८ ॥
 ब्राह्मणेभ्यः ऋषमं दत्त्वा वरीयः कृणुते मनः ।
 पुष्टिं सो अघ्न्यानां स्वे गोष्ठेव पश्यते ॥ १९ ॥

गुदाः । आसन् । सिनीवाल्याः । सूर्यायाः । त्वचम् । अब्रुवन् ।
 उत्थातुः । अब्रुवन् । पदः । ऋषमम् । यत् । अकल्पयन् ॥ १४ ॥
 क्रोढः । आसीत् । जामिशंसस्य । सोमस्य । कुलशः । धृतः ।
 देवाः । सम्गत्य । यत् । सर्वं । ऋषमम् । विअकल्पयन् ॥ १५ ॥
 ते । कुष्ठिकाः । सरमायै । कुर्मन्व्यः । अदधुः । शफान् ।
 ऊर्ध्वम् । अस्य । कीटिम्यः । श्वर्तेभ्यः । आधारयन् ॥ १६ ॥
 शृङ्गाम्याम् । रक्षः । ऋषति । अवर्तिम् । हन्ति । चक्षुषा ।
 शृणोति । मद्रम् । कर्णाम्याम् । गवाम् । यः । पतिः । अभ्यः ॥ १७ ॥
 शतयार्जम् । सः । यजते । न । एनम् । दुन्वन्ति । अभ्यः ।
 जिन्वन्ति । विश्वे । तम् । देवाः । यः । ब्राह्मणे । ऋषमम् । आजुहोति ॥ १८ ॥
 ब्राह्मणेभ्यः । ऋषमम् । दत्त्वा । वरीयः । कृणुते । मनः ।
 पुष्टिम् । सः । अघ्न्यानाम् । स्वे । गोष्ठे । अव । पश्यते ॥ १९ ॥

IX.4.14 The bowels (gudā) are assigned to Sīnīvālī; to Sūrya (daughter or brilliance of the Sun) the skin, they say. They say, the feet are for the upraiser (ūtthātuh); so they divide the bull.

IX.4.15 The breast is assigned to Jāmiṣansa, and the vessel was held as of the blissful Lord (Soma), so all the bounties of Nature assemble and divide the bull.

IX.4.16 The scaps (kuṣṭhikāḥ) of feet are assigned to Saramā (the bitch-divine); hooves to the turtles (kūrma); the undigested food in the stomach (ūbadhyamasya) they allot to the worms living on carcasses (which creep and crawl).

IX.4.17 With horns he pierces through the harmful germs; with eyes he strikes the famine dead; with ears he listens to auspicious tidings - he, the inviolable lord of the cows.

IX.4.18 Whoever gives a bull to an intellectual person, he as if, performs a sacrifice, worth a hundred sacrifices; the fires do not afflict him; and all the bounties of Nature favour him.

IX.4.19 By presenting a bull to the intellectual persons, one makes his mind more excellent. He witnesses the growth and increase of inviolable cows in his cow-stall.

गावः सन्तु प्रजाः सन्त्वथो अस्तु तनूबलम् ।
 तत्सर्वमनु मन्यन्तां देवा ऋषभदायिने ॥२०॥
 अयं पिपान इन्द्र इदृयि दधातु चेतनीम् ।
 अयं धेनुं मुदुषां नित्यवत्सां वशं दुहां विप्रश्चितं पुरो दिवः ॥२१॥
 पिशङ्गरूपा नभसो वयोधा ऐन्द्रः शुष्मो विश्वरूपो न आगन् ।
 आयुरस्म्यं दधत्त जां च रायश्च पोषैरमि नः सचताम् ॥२२॥
 उपेहोपपर्वनास्मिन्गोष्ठे उपं पृञ्च नः ।
 उपं ऋषभस्य यद्रेत् उपेन्द्र तव वीर्यमि ॥२३॥
 एतं वो युवानं प्रति दध्मो अत्र तेन कीर्दन्तीभरत वशान् अनु ।
 मा नो हासिष्ट जनुषा सुभागा रायश्च पोषैरमि नः सचध्वम् ॥२४॥

गावः । सन्तु । प्रजाः । सन्तु । अथो इति । अस्तु । तनुबलम् ।
 तत् । सर्वम् । अनु । मन्यन्ताम् । देवाः । ऋषभदायिने ॥ २० ॥
 अयम् । पिपानः । इन्द्रः । इत् । रायिम् । दधातु । चेतनीम् । अयम् ।
 धेनुम् । मुदुषाम् । नित्यवत्साम् । वशम् । दुहाम् । विप्रःश्चितम् । पुरः । दिवः ॥२१॥
 पिशङ्गरूपः । नभसः । वयोऽधाः । ऐन्द्रः । शुष्मः । विश्वरूपः । नः । आ । अगन् ।
 आयुः । अस्मभ्यम् । दधत् । प्रजाम् । च । रायः । च । पोषैः । अमि । नः । सचताम् ॥
 उपं । इह । उपपर्वनम् । अस्मिन् । गोष्ठे । उपं । पृञ्च । नः ।
 उपं । ऋषभस्य । यत् । रेतः । उपं । इन्द्र । तव । वीर्यमि ॥ २३ ॥
 एतम् । वः । युवानम् । प्रति । दध्मः । अत्र । तेन । कीर्दन्तीः । चरत । वशान् । अनु ।
 मा । नः । हासिष्ट । जनुषा । सुभागाः । रायः । च । पोषैः । अमि । नः । सचध्वम् ॥

IX.4.20 May there be cows; may there be children; also may there be physical strength and vigour; may the bounties of nature grant all that to the presenter of a bull.

IX.4.21 May this resplendent, strong and stout bull fetch conscientious riches to us. May this one bring a cow, rich in milk, regular with a calf, well-behaved at milking and intelligent from beyond the sky.

IX.4.22 Brown-coloured, bestower of long-life, the valour of the resplendent Lord, wearing all forms, he has come to us from the heaven. Granting us long span of life, progeny and riches, may he favour us with all-round nourishment.

IX.4.23 May you here, in this our cow-stall, impregnate (the cows); remain with us. What is the seed of the bull, O resplendent Lord, that is, indeed, your might.

IX.4.24 We set this young (bull) towards you; here playing with him, roam about as you wish. O fortunate ones (cows), may you not abandon us with progeny; may you favour us with riches and nourishments.

ऋचा कुम्भीमध्यमौ श्रयाम्या सिद्धोदकमव धेह्येनम् ।
 पर्याधत्तामिनां शमितारः श्रुतो गच्छतु सुकृतां यत्र लोकः ॥५॥
 उत्क्रामातः परि चेदतस्तस्तसाश्चरोरधि नाकं तृतीयम् ।
 अग्नेरभिरधि सं बभूविथ ज्योतिष्मन्तमभि लोकं जयैतम् ॥६॥
 अजो अभिरजमु ज्योतिराहुरजं जीवता ब्रह्मणे देयमाहुः ।
 अजस्तमांस्यर्प हन्ति दूरमस्मिन्लोके श्रद्धधनेन दत्तः ॥७॥
 पञ्चोदनः पञ्चधा वि क्रमतामार्कस्यमानस्त्रीणि ज्योतीषि ।
 ईजानानां सुकृतां प्रेहि मध्यं तृतीयं नाके अधि वि श्रयस्व ॥८॥
 अजा रोह सुकृतां यत्र लोकः शरभो न चत्तोति दुर्गाप्येषः ।
 पञ्चोदनो ब्रह्मणे दीयमानः स दातारं तृप्या तर्पयाति ॥९॥
 अजस्मिन्लोके त्रिदिवे त्रिपृष्ठे नाकस्य पृष्ठे ददिवान्सं दधाति ।
 पञ्चोदनो ब्रह्मणे दीयमानो विश्वरूपा धेनुः कामदुघात्येका ॥१०॥

ऋचा । कुम्भीम् । अधि । अग्नौ । श्रयामि । आ । सिद्ध । उदकम् । अव । धेहि । एतम् ।
 परिऽआधत्ता । अमिनां । शमितारः । श्रुतः । गच्छतु । सुकृताम् । यत्र । लोकः ॥ ५ ॥
 उत् । क्राम । अतः । परि । च । इत् । अतस्तः । तस्तस् । चरोः । अधि । नाकम् । तृतीयम् ।
 अग्नेः । अभिः । अधि । सम् । बभूविथ । ज्योतिष्मन्तम् । अभि । लोकम् । जय । एतम् ॥ ६ ॥
 अजः । अग्निः । अजम् । ऊं इति । ज्योतिः । आहुः । अजम् । जीवता । ब्रह्मणे । देयम् । आहुः ।
 अजः । तमांसि । अप । हन्ति । दूरम् । अस्मिन् । लोके । श्रद्धधनेन । दत्तः ॥ ७ ॥
 पञ्चोदनः । पञ्चधा । वि । क्रमताम् । आऽआर्कस्यमानः । त्रीणि । ज्योतीषि ।
 ईजानानाम् । सुकृताम् । प्र । इहि । मध्यम् । तृतीयं । नाके । अधि । वि । श्रयस्व ॥ ८ ॥
 अज । आ । रोह । सुकृताम् । यत्र । लोकः । शरभः । न । चत्तः । अति । दुःशानि । एषः ।
 पञ्चोदनः । ब्रह्मणे । दीयमानः । सः । दातारम् । तृप्या । तर्पयाति ॥ ९ ॥
 अजः । त्रिऽस्मिन्लोके । त्रिऽदिवे । त्रिऽपृष्ठे । नाकस्य । पृष्ठे । ददिवान्सम् । दधाति ।
 पञ्चोदनः । ब्रह्मणे । दीयमानः । विश्वरूपा । धेनुः । कामदुघा । अति । एका ॥ १० ॥

IX.5.5 With a Rk verse I place the cooking vessel on fire; pour in the water; plunge this down. Surround this with fire, O quellers; cooked may he reach the region where the virtuous live.

IX.5.6 Completely unannoyed, may you stride up from here, from the heated cauldron to the third sorrowless world. From fire you have sprung forth as fire; may you win wholly this world of brilliance.

IX.5.7 The unborn is fire; also light they call the unborn; they say that a living person must present the unborn to the Lord supreme. The unborn, offered in this world by a faithful, dispels the darkness far away.

IX.5.8 May the pañcaudana aja (the unborn), made of five-fold pulp of meshed grain, stride out five-fold, moving towards the three lights. Reach among the virtuous ones, who have performed sacrifices; rest in the third sorrowless world.

IX.5.9 O unborn, may you ascend to the world where the virtuous ones dwell. Like a scared śarabha, go across the difficulties. Pañcaudana (the unborn, made of five-fold pulp of meshed grain), presented to an intellectual person, delights the donor with complete satisfaction.

IX.5.10 The pañcaudana aja (the unborn, made of five-fold pulp of meshed grain) places the donor in the world free from three sorrows, on the third firmament, on the three tiered top of the sorrowless world; being presented to an intellectual person, O unborn, you are a milch-cow, wearing all forms and yielding as milk all that we desire.

एतद्दो ज्योतिः पितरस्तृतीयं पञ्चोदनं ब्रह्मणेजं ददाति ।
 अजस्तमांस्पर्षं हन्ति दूरमस्मिलोके श्रद्धधनेन दत्तः ॥११॥
 ईजानानां सुकृतां लोकमीप्सुन्पञ्चोदनं ब्रह्मणेजं ददाति ।
 स व्याप्तिमभि लोकं जयैतं शिवोऽस्मभ्यं प्रतिगृहीतो अस्तु ॥१२॥
 अजो ह्यग्नेरजनिष्ट शोकादिप्रो विप्रस्य सहसो विपश्चित् ।
 इष्टं पूर्तमभिपूर्तं वर्षटुतं तदेवा ऋतुशः कल्पयन्तु ॥१३॥
 अमोतं वासो दद्याद्विरण्यमपि दक्षिणाम् ।
 तथा लोकान्समाप्नोति ये दिव्या ये च पार्थिवाः ॥१४॥
 पुतास्त्वजोप यन्तु धाराः सोम्या देवीर्घृतपृष्ठा मधुश्रुतः ।
 स्तमानं पृथिवीमुत यां नाकस्य पृष्ठेधि सुतरश्मौ ॥१५॥
 अजोऽस्यजं स्वर्गोऽसि त्वया लोकमङ्गिरसः प्राजानम् ।
 तं लोकं पुण्यं प्र होषम् ॥१६॥

एतद् । वः । ज्योतिः । पितरः । तृतीयम् । पञ्चोदनम् । ब्रह्मणे । अजम् । ददाति ।
 अजः । तमोसि । अर्षं । हन्ति । दूरम् । अस्मिन् । लोके । श्रद्धधनेन । दत्तः ॥ ११ ॥
 ईजानानाम् । सुकृताम् । लोकम् । ईप्सन् । पञ्चोदनम् । ब्रह्मणे । अजम् । ददाति ।
 सः । विदोऽसिम् । अभि । लोकम् । जय । एतम् । शिवः । अस्मभ्यम् । प्रतिगृहीतः । अस्तु ॥ १२ ॥
 अजः । हि । अग्नेः । अजनिष्ट । शोकात् । विप्रः । विप्रस्य । सहसः । विपश्चित् ।
 इष्टम् । पूर्तम् । अभिपूर्तम् । वर्षटुतम् । तत् । देवाः । ऋतुशः । कल्पयन्तु ॥ १३ ॥
 अमोतम् । वासः । दद्यात् । हिरण्यम् । अपि । दक्षिणाम् ।
 तथा । लोकान् । समः । आप्नोति । ये । दिव्याः । ये । च । पार्थिवाः ॥ १४ ॥
 पुताः । त्वा । अजः । उप । यन्तु । धाराः । सोम्याः । देवीः । घृतपृष्ठाः । मधुश्रुतः ।
 स्तमानं । पृथिवीम् । उत । चाम् । नाकस्य । पृष्ठे । अधि । सुतरश्मौ ॥ १५ ॥
 अजः । असि । अजः । स्वर्गः । असि । त्वया । लोकम् । अङ्गिरसः । प्र । अजानम् ।
 तम् । लोकम् । पुण्यम् । प्र । होषम् ॥ १६ ॥

IX.5.11 O elders, this is your third light, the unborn, made of five-fold pulp meshed grain, that one offers to an intellectual person. The unborn, offered in this world by a faithful, dispels the darknesses far away.

IX.5.12 Desirous of obtaining the world of the virtuous ones, who have performed sacrifices, one presents the unborn, made of five-fold pulp of meshed grain, to an intellectual person; as such, may you conquer completely this wide world. May this, accepted, be propitious to us.

IX.5.13 The (pañcaudana) aja is born, indeed, from the glow of the adorable Lord, this inspired wise one from the overpowering might of the wide lord. May the enlightened ones prepare all that - the sacrificial offerings, philanthropic donations, and bestowals offered with vaṣaṭ according to proper seasons.

IX.5.14 One should offer a home-woven garment and also gold as priestly fee. Thus one wins completely, the worlds celestial, as well as the terrestrial.

IX.5.15 O unborn, may these streams of divine Soma juice (cure juice) with purified butter on their surface and dripping honey reach you. May you steady the earth and also the sky on the top of the sorrowless world, above the seven-rayed sun.

IX.5.16 O unborn (pañcaudana), you are not born, you are going to the world of bliss. Through you, the austere sages (āṅgirasas) came to realize their world. May I realize that pious and virtuous world.

येनां सहस्रं वहसि येनमि सर्ववेदसम् ।
 तेनेमं यज्ञं नो बहु स्वर्दिषु गन्तवे ॥१७॥
 अजः पृक्तः स्वर्गे लोके दधाति पञ्चोदनो निर्ऋतिं बार्धमानः ।
 तेन लोकान्सूर्यवतो जयेम ॥१८॥
 यं ग्राहणे निदधे यं च विष्णु या विष्णुष ओदनानामजस्यं ।
 सर्वं तदमे सुकृतस्य लोके जानीतान्नः संगमने पथीनाम् ॥१९॥
 अजो वा इदमग्रे व्यक्रमत् तस्योर इयमभवत्तौः पृष्ठम् ।
 अन्तरिक्षं मर्ष्यं दिशः पार्श्वे समुद्रौ कुक्षी ॥२०॥
 सत्यं चतुर्षु च चक्षुषी विश्वं सत्यं श्रद्धा प्राणो विराट् शिरः ।
 एष वा अपरिमितो यज्ञो यदजः पञ्चोदनः ॥२१॥
 अपरिमितमेव यज्ञमाप्नोत्यपरिमितं लोकमव रुन्धे ।
 योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥२२॥

येन । सहस्रम् । वहसि । येन । अमे । सर्ववेदसम् ।
 तेन । इमम् । यज्ञम् । नः । बहु । स्वर्गः । दिषु । गन्तवे ॥ १७ ॥
 अजः । पृक्तः । स्वर्गः । लोके । दधाति । पञ्चोदनः । निर्ऋतिम् । बार्धमानः ।
 तेन । लोकान् । सूर्यवतः । जयेम ॥ १८ ॥
 यम् । ग्राहणे । निदधे । यम् । च । विष्णु । याः । विष्णुषः । ओदनानाम् । अजस्यं ।
 सर्वम् । तत् । अग्ने । सुकृतस्यं । लोके । जानीतात् । नः । समुद्रमने । पथीनाम् ॥
 अजः । वै । इदम् । अग्रे । वि । अक्रमत् । तस्यं । उरः । इयम् । अभवत् । तौः । पृष्ठम् ।
 अन्तरिक्षम् । मर्ष्यम् । दिशः । पार्श्वे इति । समुद्रौ । कुक्षी इति ॥ २० ॥
 सत्यम् । च । ऋतम् । च । चक्षुषी इति । विश्वम् । सत्यम् । श्रद्धा । प्राणः । विराट् । शिरः ।
 एषः । वै । अपरिमितः । यज्ञः । यत् । अजः । पञ्चोदनः ॥ २१ ॥
 अपरिमितम् । एव । यज्ञम् । आप्नोति । अपरिमितम् । लोकम् । अव । रुन्धे ।
 यः । अजम् । पञ्चोदनम् । दक्षिणाज्योतिषम् । ददाति ॥ २२ ॥

IX.5.17 Wherewith you carry the thousands and wherewith all the wealth you carry, O fire-divine, with that grace of yours, may you carry this our sacrifice to the bounties of Nature, so that we may reach the world of bliss. (Also Yv. XV.55)

IX.5.18 The well-cooked pañcaudana aja sets one in the world of eternal bliss, removing all distress; by that, may we win the worlds illumined by sun.

IX.5.19 The bits of meshed grain of the pañcaudana aja, what I deposit here with the intellectual persons and with the ordinary people, O adorable Lord, may you recognize all that of ours in the world of the virtuous deeds, at the junction of pathways.

IX.5.20 It was this unborn, indeed, that strode out in the beginning. His breast became this (earth), and his back the sky; his middle part the midspace, his two sides the quarters, and his two cavities of abdomen the two oceans.

IX.5.21 His two eyes the truth (satya) and the right (ṛta); his existence (satyam) all the world; his vital breath the faith (prāṇa); and his head became Virāj; this pañcaudana aja is, indeed, a limitless sacrifice.

IX.5.22 Verily, a limitless sacrifice does he obtain and a limitless world does he capture, who so offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

नास्यास्तीनि भिन्यान् मृज्जो निर्धयेत् । सर्वमेनं समादायेदमिषं प्र वेदयेत् ॥२३॥

इदमिदमेवास्य रूपं भवति तेनैतं सं गमयति ।

इषं मृज्जः ऊर्जमस्मै दुहे योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥२४॥

पञ्च रुक्मा पञ्च नवानि वस्त्रा पञ्चास्मै धेनवः कामदुघा भवन्ति ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥२५॥

पञ्च रुक्मा ज्योतिरस्मै भवन्ति वर्म वासांसि तन्वु भवन्ति ।

स्वर्ग लोकमश्नुते योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥२६॥

या पूर्वं पतिं वित्वाथान्यं विन्दते परम् ।

पञ्चोदनं च तावजं ददातो न वि योषतः ॥२७॥

समानलोको भवति पुनर्युवापरः पतिः ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥२८॥

न । अत्य । अस्थीनि । भिन्यात् । न । मृज्जः । निः । धयेत् ।

सर्वम् । एनम् । समऽआदाय । इदम्ऽइदम् । प्र । वेदयेत् ॥ २३ ॥

इदम्ऽइदम् । एव । अत्य । रूपम् । भवति । तेन । एनम् । सम् । गमयति । इषम् । महः ।

ऊर्जम् । अस्मै । दुहे । यः । अजम् । पञ्चऽओदनम् । दक्षिणाऽज्योतिषम् । ददाति ॥२४॥

पञ्च । रुक्मा । पञ्च । नवानि । वस्त्रा । पञ्च । अस्मै । धेनवः । कामऽदुघाः । भवन्ति ।

यः । अजम् । पञ्चऽओदनम् । दक्षिणाऽज्योतिषम् । ददाति ॥ २५ ॥

पञ्च । रुक्मा । ज्योतिः । अस्मै । भवन्ति । वर्म । वासांसि । तन्वु । भवन्ति ।

स्वर्गऽलोकम् । लोकम् । अश्नुते । यः । अजम् । पञ्चऽओदनम् । दक्षिणाऽज्योतिषम् । ददाति ॥

या । पूर्वम् । पतिम् । वित्वा । अथ । अन्यम् । विन्दते । अपरम् ।

पञ्चऽओदनम् । च । तौ । अजम् । ददातः । न । वि । योषतः ॥ २७ ॥

समानऽलोकः । भवति । पुनऽऽयुवा । अपरः । पतिः ।

यः । अजम् । पञ्चऽओदनम् । दक्षिणाऽज्योतिषम् । ददाति ॥ २८ ॥

IX.5.23 He needs not break its bones, nor suck out its marrows. Seizing the whole of it, let him thrust it in this.

IX.5.24 This, surely this, is its real form; with that one unites it. It yields food, grandeur and vigour to him, who/so offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

IX.5.25 Five gold coins, five new garments, and five milch-cows yielding milk whenever one desires, are for him, whoso offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

IX.5.26 Five gold coins become illuminating light for him; the garments become an armour for the body; he wins the world of eternal bliss, whoso offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

IX.5.27 She, who wedded to a former husband, later finds another, and if those two offer a pañcaudana aja, then they shall not be separated.

IX.5.28 Of equal place with the remarried wife becomes the second husband, whoso offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gift.

अनुपूर्ववत्सां धेनुमनुवाहसुपवर्हणम् ।
वासो हिरण्यं दत्त्वा ते यन्ति दिवमुत्तमाम् ॥२९॥
आत्मानं पितरं पुत्रं पौत्रं पितामहम् ।
जायां जनित्रीं मातरं ये प्रियास्तानुप ह्वये ॥३०॥

यो वै नैदाघं नामर्तु वेद । एष वै नैदाघो नामर्तुर्यद्वजः पञ्चोदनः ।

निरेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियं ददति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥३१॥

यो वै कुर्वन्तं नामर्तु वेद । कुर्वतीकुर्वतीमेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियमा दत्ते ।

एष वै कुर्वन्नामर्तुर्यद्वजः पञ्चोदनः ।

निरेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियं ददति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥३२॥

यो वै संयन्तं नामर्तु वेद । संयतीसंयतीमेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियमा दत्ते ।

एष वै संयन्नामर्तुर्यद्वजः पञ्चोदनः ।

निरेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियं ददति भवत्यात्मना ।

योऽजं पञ्चोदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥३३॥

अनुपूर्ववत्साम् । धेनुम् । अनुवाहम् । उपवर्हणम् ।

वासः । हिरण्यम् । दत्त्वा । ते । यन्ति । दिवम् । उत्तमाम् ॥ २९ ॥

आत्मानम् । पितरम् । पुत्रम् । पौत्रम् । पितामहम् ।

जायाम् । जनित्रीम् । मातरम् । ये । प्रियाः । तान् । उप । ह्वये ॥ ३० ॥

यः । वै । नैदाघम् । नाम । ऋतुम् । वेद । एषः । वै । नैदाघः । नाम । ऋतुः । यत् ।

अजः । पञ्चोदनः । निः । एव । अप्रियस्य । आर्तव्यस्य । श्रियम् । ददति । भवति ॥

आत्मना । यः । अजम् । पञ्चोदनम् । दक्षिणाज्योतिषम् । ददाति ॥ ३१ ॥

यः । वै । कुर्वन्तम् । नाम । ० । कुर्वतीकुर्वतीम् । एव । अप्रियस्य । आर्तव्यस्य । श्रियम् ।

आ । दत्ते । एषः । वै । कुर्वन् । नाम । ० ॥ ३२ ॥

यः । वै । संयन्तम् । नाम । ० । संयतीसंयतीम् । एव । ० ।

एषः । वै । संयन् । नाम । ० ॥ ३३ ॥

IX.5.29 They, presenting a milch-cow, that bears a calf after the previous one, and a draft-ox, a pillow, a garment, and gold, go to the best heaven.

IX.5.30 Myself, my father, son, grandson, grand-father, wife who bore my children and my mother - who dear to me, them I call near.

IX.5.31 He who surely knows the season called; scorching; - this, indeed, is the season called scorching that is the pañcaudana aja - burns out the splendour of his hated enemy, and prospers by himself; he, whoso offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

IX.5.32 He, who surely knows the season called, 'making', (kurvantam), takes to himself each and every splendour in making, of his hated enemy. This, indeed, is the season called making (kurvan) that is the pañcaudana aja. He burns out the splendour of his hated enemy and prospers by himself; whoso offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

IX.5.33 He, who surely knows the season called, 'gathering', (sanyan), takes to himself each and every gathering (sanyantam) splendour in making, of his hated enemy. This, indeed, is the season called gathering (sanyam) that is the pañcaudana aja. He burns out the splendour of his hated enemy and prospers by himself; whoso offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

यो वै पिन्वन्तं नामर्तुं वेद । पिन्वतीं पिन्वतीमेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियमा दत्ते ।
 एष वै पिन्वन्तमर्तुर्यद्वजः पञ्चौदनः ।
 निरेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियं दहति भवत्यात्मना ।
 योऽजं पञ्चौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥३४॥
 यो वा उद्यन्तं नामर्तुं वेद । उद्यतीर्द्यतीमेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियमा दत्ते ।
 एष वा उद्यन्तमर्तुर्यद्वजः पञ्चौदनः ।
 निरेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियं दहति भवत्यात्मना ।
 योऽजं पञ्चौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥३५॥
 यो वा अभिभुवं नामर्तुं वेद । अभिमवन्तीमभिमवन्तीमेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियमा दत्ते ।
 एष वा अभिभूर्नामर्तुर्यद्वजः पञ्चौदनः ।
 निरेवाप्रियस्य आर्तव्यस्य श्रियं दहति भवत्यात्मना ।
 योऽजं पञ्चौदनं दक्षिणाज्योतिषं ददाति ॥३६॥
 अजं च पचत पञ्च चौदनान् ।
 सर्वा दिशः समनसः सघ्नीचीः सान्तर्देशाः प्रति गृह्णन्तु त एतम् ॥३७॥
 तास्तै रक्षन्तु तव तुभ्यमिते ताम्य आज्यं हविरिदं जुहोमि ॥३८॥

यः । वै । पिन्वन्तम् । नाम । ० । पिन्वतीम् । पिन्वतीम् । एव । ० ।
 एषः । वै । पिन्वन् । नाम । ० ॥ ३४ ॥
 यः । वै । उद्यन्तम् । नाम । ० । उद्यतीम् । उद्यतीम् । एव । ० ।
 एषः । वै । उद्यन् । नाम । ० ॥ ३५ ॥
 यः । वै । अभिभुवंम् । नाम । ऋतुम् । वेद ।
 अभिमवन्तीम् । अभिमवन्तीम् । एव । अप्रियस्य । आर्तव्यस्य । श्रियम् । आ । दत्ते ।
 एषः । वै । अभिभूः । नाम । ऋतुः । यत् । अजः । पञ्च । ओदनः ।
 निः । एव । अप्रियस्य । आर्तव्यस्य । श्रियम् । दहति । भवति । आत्मना ।
 यः । अजम् । पञ्च । ओदनम् । दक्षिणाज्योतिषम् । ददाति ॥ ३६ ॥
 अजम् । च । पचत । पञ्च । च । ओदनान् ।
 सर्वाः । दिशः । समनसः । सघ्नीचीः । सान्तर्देशाः । प्रति । गृह्णन्तु । ते । एतम् ॥३७॥
 ताः । ते । रक्षन्तु । तव । तुभ्यम् । एतम् । ताम्यः । आज्यम् । हविः । इदम् । जुहोमि ॥३८॥

IX.5.34 He, who surely knows the season called, 'abounding', (pinvatī), takes to himself each and every abounding (pinvan) splendour in making, of his hated enemy. This, indeed, is the season called abounding that is the pañcaudana aja. He burns out the splendour of his hated enemy and prospers by himself; whoso offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

IX.5.35 He, who surely knows the season called, 'rising', (udayantam), takes to himself each and every rising (udyan) splendour in making, of his hated enemy. This, indeed, is the season called rising (udyan) that is the pañcaudana aja. He burns out the splendour of his hated enemy and prospers by himself; whoso offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

IX.5.36 He, who surely knows the season called, 'overcoming', (abhibhuvam), takes to himself each and every overcoming (abhibhuvanti) splendour in making, of his hated enemy. This, indeed, is the season called overcoming (abhibhuvam), that is the pañcaudana aja. He burns out the splendour of his hated enemy and prospers by himself; whoso offers a pañcaudana aja brightened with sacrificial gifts.

IX.5.37 Cook the aja and five measures of messhed grain. May all the quarters, one-minded and agreeing with each other, along with the intermediate quarters give this offering of yours.

IX.5.38 May they preserve this of yours for you; to them I offer this oblation, prepared with sacrificial butter.

‘यो विद्वान्’ इत्यारभ्य ‘न्योतिष्मतो लोकात्’ इत्यन्तानां वदुर्वाणाम् गङ्गा क्रमि । अतिविधिषा वा देवता ।

(१-१७) सप्तदशवर्षाव्यवस्था (१) मयनचौ गणी विनया गायत्री, (२) द्वितीयाध्यायिण्याणी गायत्री, (३, ७) तृतीयासप्तम्योः साक्षी त्रिपुर, (४, ८) चतुर्थीसप्तम्योः पर्याप्तत्रिपुर, (५) पञ्चमा आष्टी गायत्री, (६) षष्ठासप्तमा साक्षी वगती, (८) अष्टमा यात्रुती त्रिपुर, (९) दशम्याः साक्षी क्षुद्रिगृहती, (११, १४-१६) दशवर्षा-अष्टवर्षाविविधस्य च साम्यत्रिपुर, (१२) द्वयमा निपुण्रगायत्री, (१३) त्रयोदश्याः साक्षी निपुण्रहस्ति, (१७) सप्तदश्याश्च विनया विराट् क्षुद्रिगायत्री कन्यासि ॥

सामानि यस्य लोमानि यजुर्हृदयमुच्यते परिस्तरणमिन्द्रविः ॥२॥

यद्वा अतिथिपतिरतिथीन्प्रतिपश्यति देवयजनं प्रेक्षते ॥३॥

यदभिवदति दीक्षासुपैति यदुदकं याचत्यपः प्र णयति ॥४॥

या एव यज्ञ आपः प्रणीयन्ते ता एव ताः ॥५॥

यत्तर्पणमाहरन्ति य एवाग्नीषोमीयः पशुर्बध्यते स एव सः ॥६॥

यदावसथान्कल्पयन्ति सदोहविर्धानान्येव तत्कल्पयन्ति ॥७॥

यः । विद्यात् । ब्रह्म । प्रतिऽअक्षम् । पहेषि । यस्य । सम्ऽभाराः । ऋचः । यस्य । अनुक्यम् ॥

सामानि । यस्य । लोमानि । यजुः । हृदयम् । उच्यते । परिऽस्तरणम् । इत् । हविः ॥२॥

यत् । वै । अतिथिऽपतिः । अतिथीन् । प्रतिऽपश्यति । देवऽयजनम् । प्र । ईक्षते ॥ ३ ॥

यत् । अभिउबदति । दीक्षाम् । उप । एति । यत् । उदकम् । याचति । अपः । प्र । नयति ॥

याः । एव । यज्ञे । आपः । प्रऽनीयन्तै । ताः । एव । ताः ॥ ५ ॥

यत् । तर्पणम् । आश्रन्ति । यः । एव । अग्नीषोमीयः । पशुः । बध्यते । सः । एव । सः ॥

यत् । आञ्जसथान् । कल्पयन्ति । सद्ऽहविर्धानानि । एव । तत् । कल्पयन्ति ॥ ७ ॥

PARYĀYA - I

Atithih - Vidyā

IX.6(1).1 Who knows the Lord of knowledge directly, whose joints are the sacrificial equipment; whose spine are the Rk verses;

IX.6(1).2 Whose hair are the Sāmanis; whose heat is called the Yajus (sacrificial formulae); whose bedding is verily the sacrificial offerings.

IX.6(1).3 When a host (house holder, atithipati) looks face to face at his guests (atithi), he, in fact, is looking at a sacrifice to the enlightened ones.

IX.6(1).4 When he greets them with words, he (in fact) receives consecration (dikṣā); whoever asks for water, to him he fetches water;

IX.6(1).5 That is, as if, the very same waters, that are brought to the sacrifice.

IX.6(1).6 The refreshments (tarpaṇam), that are brought for the guests, that is, as if, the animal tied (baddha- paśu) up for the Lord adorable and blissful at the sacrifice.

UX.6(1).7 The night's lodgings (avasatha) they arrange (for guests), they are, as if, preparing the seat and shed for storing sacrificial provisions.

यदुपस्तृणन्ति बर्हिरेव तत् ॥८॥
 यदुपरिशयनमाहरन्ति स्वर्गमेव तेन लोकमव रुन्धे ॥९॥
 यत्कशिपूपबर्हणमाहरन्ति परिधय एव ते ॥१०॥
 यदाञ्जनाभ्यञ्जनमाहरन्त्याज्यमेव सत् ॥११॥
 यत्पुरा परिवेषात्खादमाहरन्ति पुरोडाशवि तौ ॥१२॥
 यदशनकृतं ह्वयन्ति हविष्कृतमेव तद्ध्वयन्ति ॥१३॥
 ये ब्रीहयो यवा निरूप्यन्तेशव एव ते ॥१४॥
 यान्मुल्लखलमुसलानि आवाण एव ते ॥१५॥

यत् । उपस्तृणन्ति । बर्हिः । एव । तत् ॥ ८ ॥

यत् । उपरिशयनम् । आहरन्ति । स्वर्गम् । एव । तेन । लोकम् । अव । रुन्धे ॥ ९ ॥

यत् । कशिपु उपबर्हणम् । आहरन्ति । परिधयः । एव । ते ॥ १० ॥

यत् । आञ्जनं अभ्यञ्जनम् । आहरन्ति । आज्यम् । एव । तत् ॥ ११ ॥

यत् । पुरा । परिवेषात् । खादम् । आहरन्ति । पुरोडाशौ । एव । तौ ॥ १२ ॥

यत् । अशनकृतम् । ह्वयन्ति । हविःकृतम् । एव । तत् । ह्वयन्ति ॥ १३ ॥

ये । ब्रीहयः । यवाः । निरूप्यन्ते । अशवः । एव । ते ॥ १४ ॥

यानि । मुल्लखलमुसलानि । आवाणः । एव । ते ॥ १५ ॥

IX.6(1).8 The mattresses (upastaraṇa) they spread (on the floor), that is, in fact, spreading of sacred grass (barhis) (at the sacrifice).

IX.6(1).9 The cot (upariśayanam) they bring in (for guests), with that they, as if, win the world of bliss for themselves.

IX.6(1).10 The bed-sheet (kaśi pūpa barhaṇam) and the pillow they bring, that are, as if, the enclosing sticks (paridhi) of altar.

IX.6(1).11 The unguents (añjanam) and ointments (abhyañjanam) they bring, that is, as if, the purified butter for the sacrifice.

IX.6(1).12 What they bring as food for tasting before the regular meal (puradāśau), that is, as if, the two sacrificial cakes of rice.

IX.6(1).13 When they call the man, who cooks food, in fact, they are calling the man, who prepares oblations (haviṣkṛtam).

IX.6(1).14 The grains of rice (vrihayah) and barley (yavah) that are selected (for consumption), are, as if, the piece of the cure-plant (anśu).

IX.6(1).15 The mortar (ulūkhala) and pestles (musala), that are there, are as if, the stones (grāvana) used for pressing out cure-juice (abhiṣavaṇī - āpah).

शर्पं पवित्रं तुषां ऋजीषामिषवर्णीरापः ॥१६॥
 सुग्दर्विर्नेक्षणमायवनं द्रोणकलशाः कुम्भ्यो वायव्यानि ।
 पात्राणीयमेव कृष्णाजिनम् ॥१७॥

शर्पम् । पवित्रम् । तुषाः । ऋजीषा । अभिऽस्वर्नीः । आपः ॥ १६ ॥
 सुक् । दर्विः । नेक्षणम् । आऽयवनम् । द्रोणऽकलशाः । कुम्भ्यः । वायव्यानि । पात्राणि ।
 इयम् । एव । कृष्णऽअजिनम् ॥ १७ ॥

[२] द्वितीया पर्वाया

(१-१३) नवोदसर्वस्वास्त्य पर्वायस्त्य (१) नवमर्षो विपद् पुस्त्याद्वहती, (२, १३) द्वितीयाद्वाहयः सात्री निहुर,
 (३) कृतीषाया आधुर्वगुहुर, (४) नवमर्षो साम्नुनिहुर, (५) यजमाना सात्री हहती, (६) यज्या आधुर्वगुहुर,
 (७) सतत्याः यज्या विपद् पुस्त्याद्वहती, (८) महत्या आधुर्वगुहुर, (९) नवमर्षो साम्नुनिहुर,
 (१०) दसम्याः विपदाणी निहुर, (११) यज्या विपदाणी निहुर, (१२) यज्या विपदाणी निहुर,
 (१३) नवोदसर्वस्वास्त्य विपदाणी निहुर ॥

यजमानाऽब्राह्मणं वा एतदतिथिपतिः कुरुते यदाहार्याणि ।
 प्रेक्षत इदं भूयाः इदाऽमिति ॥१॥
 यदाह भूय उद्धरेति प्राणमेव तेन वर्षीयांसं कुरुते ॥२॥
 उप हरति हवीष्या सादयति ॥३॥
 तेषामासन्नानामतिथिरात्मजुहोति ॥४॥

यजमानाऽब्राह्मणम् । वै । एतत् । अतिथिऽपतिः । कुरुते । यत् । आऽहार्याणि । प्रेक्षते ।
 इदम् । भूयाः । इदाऽम् । इति ॥ १ ॥
 यत् । आह । भूयः । उत् । हर । इति । प्राणम् । एव । तेन । वर्षीयांसम् । कुरुते ॥२॥
 उप । हरति । हवीषि । आ । सादयति ॥ ३ ॥
 तेषाम् । आऽसन्नानाम् । अतिथिः । आत्मन् । जुहोति ॥ ४ ॥

IX.6(1).16 The winnowing fan (śūrpa) is, as if, the strainer (pavitram) the chaff (tuṣā) is, as if, the residue (ṛjīṣā) of the cure-juice; the water at meal-time is, as if, the water used for pressing out the cure-juice.

IX.6(1).17 The ladle (srūk) is the sacrificial spoon (darvī); the stirring prong is the spit; water-jars are the vessels for storing (nakṣanam) cure-juice (drona-kalaśa); drinking mugs-kumbhī (for the guests) are the mortar-shaped vessels for drinking cure-juice (at the sacrifice); and this (earth) is, as if, black-buck skin (kṛṣṇa-ajina).

PARYĀYA - II

Atithih - Vidyā

IX.6(2).1 When a host-house-holder (atithi pati) inspects the provisions meant for guests, commenting this, "is excellent; this is alright", he is acting as a priest (Brāhmaṇa) to the sacrificer (yajamāna). "(idam bhūyāḥ"; this is excellent; " idāmiti"; this is alright, or is this larger or this is ?)

IX.6(2).2 When he says, "please take some more", thereby he makes his life-span longer. ("bhūyaḥ uddhara"; take more or take up the larger).

IX.6(2).3 When he brings viands (to the guest), he, as if, brings forth the libations (at sacrifice).

IX.6(2).4 Of those viands brought near him, the guest makes offerings within himself. (atithih ātmañ - juhoti).

स्रुचा हस्तेन प्राणे यूपे स्रुक्कारेण वषट्कारेण ॥५॥
 एते वै प्रियाभ्याप्रियाभ्युत्विजः स्वर्गं लोकं गमयन्ति यदतिथयः ॥६॥
 स य एवं विद्वान् द्विषन्भीयान् द्विषतोन्नमभीयान् ।
 मीमांसितस्य न मीमांसमानस्य ॥७॥
 सर्वो वा एष जुग्धपाप्मा यस्यान्नमश्नन्ति ॥८॥
 सर्वो वा एषोजग्धपाप्मा यस्यान्नं नाश्नन्ति ॥९॥
 सर्वदा वा एष युक्तग्रावाऽर्द्रपवित्रो वितताञ्चर
 आर्द्रतयज्ञाक्तुर्य उपहरति ॥१०॥
 प्राजापत्यो वा एतस्य यज्ञो विततो य उपहरति ॥११॥

स्रुचा । हस्तेन । प्राणे । यूपे । स्रुक्कारेण । वषट्कारेण ॥ ५ ॥
 एते । वै । प्रियाः । च । अप्रियाः । च । ऋत्विजः । स्वः । जाम् । लोकम् । गमयन्ति । यत् ।
 अतिथयः ॥ ६ ॥
 सः । यः । एवम् । विद्वान् । न । द्विषन् । अन्नीयात् । न । द्विषतः । अन्नम् । अन्नीयात् ।
 न । मीमांसितस्य । न । मीमांसमानस्य ॥ ७ ॥
 सर्वः । वै । एषः । जुग्धपाप्मा । यस्य । अन्नम् । अश्नन्ति ॥ ८ ॥
 सर्वः । वै । एषः । अजग्धपाप्मा । यस्य । अन्नम् । न । अश्नन्ति ॥ ९ ॥
 सर्वदा । वै । एषः । युक्तग्रावा । आर्द्रपवित्रः । वितताञ्चरः । आर्द्रतयज्ञाक्तुः ।
 यः । उपहरति ॥ १० ॥
 प्राजापत्यः । वै । एतस्य । यज्ञः । विततः । यः । उपहरति ॥ ११ ॥

- IX.6(2).5 With hand, that is, as if, the sacrificial spoon (sruçā), at a breath, as if, at the sacrificial post (yūpe), with a sipping sound, as if, with an utterance of vasat. (sruk käreṇa = with a sipping sound; vaṣaṭkäreṇa)
- IX.6(2).6 Surely, these guests, pleasing (priyāḥ) as well as unpleasing (apriyāḥ), are the priests, who enable one to reach the world of eternal bliss.
- IX.6(2).7 Let him, who knows this, not partake food having malice for the host, nor should he partake food of a malicious host, nor of a host of doubtful conduct (mīmāṃsitasya), nor of a doubting host (mīmāṃsa mānasya).
- IX.6(2).8 Surely, he gets all his sins devoured, whose food (the guests) partake of.
- IX.6(2).9 Surely, all his sins remain undevoured, whose food (the guests) do not partake of.
- IX.6(2).10 Whoever presents food (to guests), surely his cure-juice-stones (pressing stones - yuktagrāva) are always engaged (harnessed), his strainers always wet (ārdrapayitrāḥ), his sacrifice always going on, and his sacrificial rites always accomplished. (yukta grāvāḥ = pressing stones harnessed, adjusted or engaged; ārdra pavitrāḥ = strainers always are wet.)
- IX.6(2).11 Whoever presents food (to guests), surely his sacrifice to the Lord of creatures is arranged.

प्रजापतेर्वा एष विक्रमाननुविक्रमते य उपहरति ॥१२॥
 योतिथीनां स आहवनीयो यो वेष्मनि स गार्हपत्यो
 यस्मिन्पचन्ति स दक्षिणाग्निः ॥१३॥

प्रजापतेः । वै । एषः । विक्रमान् । अनुविक्रमते । यः । उपहरति ॥ १२ ॥
 यः । अतिथीनाम् । सः । आहवनीयः । यः । वेष्मनि । सः । गार्हपत्यः । यस्मिन् ।
 पचन्ति । सः । दक्षिणाग्निः ॥ १३ ॥

[१] लोकाः स्वर्गः

(१-२) नमस्कृत्य नमस्कृत्य (१-२, २) नमस्कृत्य नमस्कृत्य नमस्कृत्य नमस्कृत्य नमस्कृत्य नमस्कृत्य
 (३) सामान्याः सामान्याः सामान्याः (४) सामान्याः सामान्याः सामान्याः सामान्याः सामान्याः सामान्याः

इष्टं च वा एष पूर्तं च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोतिथेरश्नाति ॥१॥
 पर्यम् वा एष रसं च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोतिथेरश्नाति ॥२॥
 ऊर्जं च वा एष स्फातिं च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोतिथेरश्नाति ॥३॥
 प्रजां च वा एष पशून् च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोतिथेरश्नाति ॥४॥

इष्टम् । च । वै । एषः । पूर्तम् । च । गृहाणाम् । अश्नाति । यः । पूर्वः । अतिथिः । अश्नाति ॥
 पर्यम् । च । वै । एषः । रसम् । च । गृहाणाम् । अश्नाति । यः । पूर्वः । अतिथिः । अश्नाति ॥२॥
 ऊर्जम् । च । वै । एषः । स्फातिम् । च । गृहाणाम् । अश्नाति । यः । पूर्वः ।
 अतिथिः । अश्नाति ॥ ३ ॥
 प्रजाम् । च । वै । एषः । पशून् । च । गृहाणाम् । अश्नाति । यः । पूर्वः । अतिथिः ।
 अश्नाति ॥ ४ ॥

IX.6(2).12 Whoever presents food (to guests), surely he follows the
 strides of the Lord creatures. (Prajāpateḥ vihrāmān
 anuvikramate).

IX.6(2).13 The fire, which is of guests, is called āhavanīya (the fire of
 offerings); one, that is within the house, is called gārhapatya
 (the householder's fire); one, on which they cook, is called
 dakṣiṇāgni (the southern fire).

PARYĀYA - III

Atithih Vidya

IX.6(3).1 He devours indeed the sacrificial (iṣṭa) and philanthropic
 (pūrta) deeds of the house, whosoever eats before the guest
 has eaten.

IX.6(3).2 He devours indeed the milk (payah) and the sap (rasam) of
 the house, whosoever eats before the guest has eaten.

IX.6(3).3 He devours indeed the vigour (ūrjā) and prosperity (sphāti)
 of the house, whosoever eats before the guest has eaten.

IX.6(3).4 He devours indeed the progeny (prajā) and cattle (paśu) of
 the house, whosoever eats before the guests has eaten.

कीर्तिं च वा एष यशश्च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोत्तिथेरुश्नाति ॥५॥
 श्रियं च वा एष संविदं च गृहाणामश्नाति यः पूर्वोत्तिथेरुश्नाति ॥६॥
 एष वा अतिथिर्यच्छ्रोत्रियस्तस्मात्पूर्वो नाश्नीयात् ॥७॥
 अशितवत्यतिथावश्नीयाद्यज्ञस्य सात्मत्वाय यज्ञस्याविच्छेदाय तद्व्रतम् ॥८॥
 एतद्वा उ स्वादीयो यदधिगुवं क्षीरं वा मांसं वा तदेव नाश्नीयात् ॥९॥

कीर्तिम् । च । वै । एषः । यशः । च । गृहाणाम् । अश्नाति । यः । पूर्वः । अतिथेः ।
 अश्नाति ॥ ५ ॥

श्रियम् । च । वै । एषः । सम्विदम् । च । गृहाणाम् । अश्नाति । यः । पूर्वः । अतिथेः ।
 अश्नाति ॥ ६ ॥

एषः । वै । अतिथिः । यत् । श्रोत्रियः । तस्मात् । पूर्वः । न । अश्नीयात् ॥ ७ ॥

अशितवति । अतिथौ । अश्नीयात् । यज्ञस्य । सात्मत्वाय । यज्ञस्य । अविच्छेदाय ।
 तत् । व्रतम् ॥ ८ ॥ [३८]

एतत् । वै । ऊं इति । स्वादीयः । यत् । अधिगुवम् । क्षीरम् । वा । मांसम् । वा । तत् ।
 एव । न । अश्नीयात् ॥ ९ ॥

[४] पशुके वर्णन

(१-१०) दक्षार्णवात्स्य पशोयस्व (१, १, ५, ७) दधमादुदीवाचक्ष्मीसमनीमादुत्तं अवापयानुदुप,

(२, ४, ५, ८) द्वितीयाचक्ष्मीसमनीमां निषदा यापनी, (५) नवम्या अुरिगुदुप,

(१०) दक्षमाच पशुयवा अस्तापयिष्यन्ति ।

स य एवं विद्वान्क्षीरमुपसिच्योपहरति ॥१॥

सः । यः । एवम् । विद्वान् । क्षीरम् । उपसिच्य । उपहरति ॥ १ ॥

IX.6(3).5 He devours indeed the glory (kīrti) and fame (yaśa) the house, whosoever eats before the guest has eaten.

IX.6(3).6 He devours indeed the splendour (śriyam) and the understanding (samvidam) of the house, whosoever eats before the guest has eaten.

IX.6(3).7 A guest is indeed a learned sage, therefore, one should never eat before he has eaten.

IX.6(3).8 Let one eat after the guest has eaten; this is the proper course for making the sacrifice full of spirit and for uninterrupted completion of the sacrifice.

IX.6(3).9 It is, indeed, more delicious that what is obtained from cows, whether milk or meat (cheese), that one should not eat (before the guest has eaten). (māṁsam = cheese or solid or clotted milk)

PARYĀYA - IV

Atithih - Vidyā

IX.6(4).1 He, who knowing thus, pours out milk and presents it (to the guest), with it he wins so much as one wins by performing a very successful agniṣṭoma sacrifice.

यावदभिष्टोमेनेष्टा सुसंमृदेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे ॥२॥
 स य एवं विद्वान्सर्पिर्गुपसिच्योपहरति ॥३॥
 यावदतिरात्रेणेष्टा सुसंमृदेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे ॥४॥
 स य एवं विद्वान्मधूपसिच्योपहरति ॥५॥
 यावत्सत्रसर्गेनेष्टा सुसंमृदेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे ॥६॥
 स य एवं विद्वान्मांससूपसिच्योपहरति ॥७॥
 यावद्वादशाहेनेष्टा सुसंमृदेनावरुन्धे तावदेनेनाव रुन्धे ॥८॥

यावत् । अग्निऽस्तोमेन । इष्ट्वा । सुसंमृदेन । अवऽरुन्धे । तावत् । एनेन । अव । रुन्धे ॥
 सः । यः । एवम् । विद्वान् । सर्पिः । उपऽसिच्य । उपऽहरति ॥ ३ ॥
 यावत् । अतिरात्रेण । इष्ट्वा । ० ॥ ४ ॥
 सः । यः । एवम् । विद्वान् । मधु । उपऽसिच्य । उपऽहरति ॥ ५ ॥
 यावत् । सत्रऽसर्गेन । इष्ट्वा । ० ॥ ६ ॥
 सः । यः । एवम् । विद्वान् । मांसम् । उपऽसिच्य । उपऽहरति ॥ ७ ॥
 यावत् । द्वादशऽअहेन । इष्ट्वा । सुसंमृदेन । अवऽरुन्धे । तावत् । एनेन । अव । रुन्धे ॥

IX.6(4).2 He, who knowing thus, pours out milk and presents it (to the guest), with it he wins so much as one wins by performing a very successful agniṣṭoma sacrifice.

IX.6(4).3-4 He, who knowing thus, pours out purified butter and presents it (to the guest), with it he wins so much as one wins by performing a very successful atirātra sacrifice.

IX.6(4).5-6 He, who knowing thus, pours out honey and presents it (to the guest), with it he wins so much as one wins by performing a very successful satrasadya sacrifice.

IX.6(4).7-8 He, who knowing thus, pours out meat (cheese or clotted milk) presents it (to the guests), with it he wins so much as one wins by performing a very successful dvādaśāha sacrifice.

स य एवं विद्वानुदकमुपसिच्योपहरति ॥९॥
 प्रजानां प्रजननाय गच्छति प्रतिष्ठां प्रियः प्रजानां भवति
 य एवं विद्वानुदकमुपसिच्योपहरति ॥१०॥

सः । यः । एवम् । विद्वान् । उदकम् । उपसिच्य । उपहरति ॥ ९ ॥

प्रजानाम् । प्रजननाय । गच्छति । प्रतिस्थाम् । प्रियः । प्रजानाम् । भवति । यः ।
 एवम् । विद्वान् । उदकम् । उपसिच्य । उपहरति ॥ १० ॥

[५] पञ्चमः पर्वणः

(१-१०) दसमस्त्यास्य पर्वणस्त्य (१) मध्याह्निके सामन्तुग्निह्, (२) द्वितीयायाः पुर उग्निह्, (३, ४, ५, १०) कृतीयायाः पञ्चमी-
 सप्तम्युत्तरार्धयोर्दशम्याश्च साक्षी भुविगृह्णी, (४, ५, ६) ऋतुवीर्यहीनत्वमीनां सामन्तुग्निह्, (७) पञ्चमीपूर्वार्धस्य विषदा
 निषद्विषदा गायत्री, (८) सप्तमीपूर्वार्धस्य विषदा विषद्विषदा गायत्री, (९) अहम्याश्च विषदा विषद्विषदा उन्मांसि ।

तस्मा उषा हिङ्गुणोति सविता प्र स्तौति ॥१॥
 बृहस्पतिर्ऋजयोद्गायति त्वष्टा पुष्ट्या प्रति हरति विषे देवा निधनम् ॥२॥
 निधनं भूत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद ॥३॥
 तस्मा उच्यन्त्यो हिङ्गुणोति संग्रहः प्र स्तौति ॥४॥

तस्मै । उषाः । हिङ् । कृणोति । सविता । प्र । स्तौति ॥ १ ॥

बृहस्पतिः । ऋज्या । उच्य । गायति । त्वष्टा । पुष्ट्या । प्रति । हरति । विषे । देवाः ।
 निधनम् ॥ २ ॥

निधनम् । भूत्याः । प्रजायाः । पशूनाम् । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ ३ ॥

तस्मै । उच्यन् । सूर्यः । हिङ् । कृणोति । संग्रहः । प्र । स्तौति ॥ ४ ॥

IX.6(4).9-10 He, who knowing thus, pours out water and presents it (to the guest), with it he wins stability for procreation of progeny. He is loved by his children, who knowing thus, pours out water and presents it (to the guest).

PARYĀYA - V

Atithih - Vidyā

IX.6(5).1-3 For him the dawn chants hin (a particular sound in chanting of Sāmans; (hiṅkṛṇoti)); the impeller Lord sings the prelude (the part of Sāmans, which is chanted by the prastotṛ); the Lord supreme chants loudly with vigour (the part of the Sāmans, that is sung by the udgātṛ); the universal moulder (mechanic) joins in with nourishment (the part of the sāmans, that is chanted by pratihartṛ); and all the bounties of Nature sing the finale (the concluding part of Sāmans); he, who knows this, becomes the abode of prosperity, of progeny and of cattle.

(Dawn-uṣā; hiṅkāra - Savitṛ; prastotṛ - Brhaspati; udgāta tvaṣṭṛ; pratihartṛ viśvedevāḥ - nidhana)

IX.6(5).4-5 For him the rising sun chants hin; cow-fathering (Saṅgavā) time (i.e., early morning) sings the prelude; the noon chants loudly; the after-noon joins in; the sun-set sings the finale; he, who knows this, becomes the abode of prosperity, of progeny and of cattle.

(Rising sun - hiṅkāra; Saṅgava - prastotṛ; Madhyadina Sun - udgātṛ; After-noon sun - pratihartṛ; Setting sun - nidhana)

मध्यन्दिन उद्गायत्यपराहः प्रति हरत्यस्तंयन्निधनम् ।
 निधनं भूत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद ॥५॥
 तस्मा अन्नो भवन्दिदृणोति स्तनयन् प्र स्तौति ॥६॥
 विद्योतमानः प्रति हरति वर्षन्नुद्गायत्युद्गन्निधनम् ।
 निधनं भूत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद ॥७॥
 अतिथीन्प्रति पश्यति हिङ्गुणोत्थमि वदति प्र स्तौत्युक्कं याचत्युद्गायति ॥८॥
 उप हरति प्रति हरत्युच्छिष्टं निधनम् ॥९॥
 निधनं भूत्याः प्रजायाः पशूनां भवति य एवं वेद ॥१०॥

मध्यन्दिनः । उद् । गायति । अपरऽअहः । प्रति । हरति । अस्तमऽयन् । निऽधनम् ।
 निऽधनम् । ० । ॥ ५ ॥

तस्मै । अन्नः । भवन् । हिङ् । कृणोति । स्तनयन् । प्र । स्तौति ॥ ६ ॥

विऽद्योतमानः । प्रति । हरति । वर्षन् । उद् । गायति । उद्गन् । निऽधनम् । निऽधनम् । ० ॥

अतिथीन् । प्रति । पश्यति । हिङ् । कृणोति । अभि । वदति । प्र । स्तौति । उद्कम् ।
 याचति । उद् । गायति ॥ ८ ॥

उप । हरति । प्रति । हरति । उद्गच्छिष्टम् । निऽधनम् ॥ ९ ॥

निऽधनम् । भूत्याः । प्रजायाः । पशूनाम् । भवति । यः । एवम् । वेद ॥ १० ॥

I IX.6(5).6-7 For him the cloud, while forming chants hiñ; while thundering it sings the prelude; while lightning it joins in; while raining it chants loudly; while petering out (disappearing) it sings the finale; he, who knows this, becomes the abode of prosperity, of progeny, and of cattle (Abhraṇ formation - hiñkara; Thundering - prastotṛ; Lightning - pratihartṛ; Raining - udgātṛ; Petering out - nidhana)

IX.6(5).8-10 When he looks face to face at his guests, he, as if, chants hiñ; when he greets them, he sings the prelude; when he calls for water (for the guests), he chants loudly; when he presents, he, as if, joins in; the residue or remnant of meal is, as if, singing the finale; he, who knows this, becomes the abode of prosperity, of progeny and of cattle. (Faces guests - hiñkāra; Greets guest - prastotṛ; Gives water - udgātṛ; Presents food - pratihartṛ; Remnant - nidhana)

[६] सूक्त-पर्यायः

(१-१४) चतुर्दशस्तव पर्यायस्य (१) प्रथमस्य मातुङ्गी गायत्री, (२) द्वितीयायाः सामन्तबुद्धिः, (३, ४) तृतीया-
यजुर्वेदविश्वामित्राय नमः, (५) चतुर्थ्यां यजुर्वेदस्य मातुङ्गी गायत्री, (६-११) ऋग्वेदविश्वामित्राय-
गायत्री बृहती, (१२) इन्द्रस्य यजुर्वेदस्य गायत्री, (१३) यजुर्वेदस्य मातुङ्गी-
गायत्री, (१४) चतुर्दशस्तवपर्यायस्य अन्त्यस्य ।

यत्क्षत्तारं ह्युत्सा श्रावयत्येव तत् ॥१॥

यत्प्रतिश्रुणोति प्रत्याश्रावयत्येव तत् ॥२॥

यत्परिवेष्टारः पात्रहस्ताः पूर्वे चापरे च प्रपर्यन्ते चमसाञ्चर्येव एव ते ॥३॥

तेषां न कम्पनाहोता ॥४॥

यद्वा अतिथिपतिरतिथीन्परिविष्य गृहानुपोदैत्यवभृथमेव तदुपावैति ॥५॥

यत्समागयति दक्षिणाः समागयति यदनुतिष्ठते उदवस्यत्येव तत् ॥६॥

यत् । क्षत्तारम् । ह्युत्सि । आ । श्रावयति । एव । तत् ॥ १ ॥

यत् । प्रतिश्रुणोति । प्रतिश्रावयति । एव । तत् ॥ २ ॥

यत् । परिवेष्टारः । पात्रहस्ताः । पूर्वे । च । अपरे । च । प्रपर्यन्ते । चमसाञ्चर्येव ।
एव । ते ॥ ३ ॥

तेषाम् । न । कः । च । अहोता ॥ ४ ॥

यत् । वै । अतिथिपतिः । अतिथीन् । परिविष्य । गृहान् । उपोदैत्यै । अवभृथम् ।
एव । तत् । उपावैति ॥ ५ ॥

यत् । समागयति । दक्षिणाः । समागयति । यत् । अनुतिष्ठते । उदवस्यति । एव । तत् ॥

Kāṇḍa-IX

PARYĀYA - VI

Atithih - Vidyā

IX.6(6).1 When he (the host) summons the distributor, he is, as if, making the ejaculatory call (e.g., Om, svāhā etc.) (śrāvayati).

IX.6(6).2 When (the distributor) answers the call, (prati-śṇoti) that is, as if, the ejaculatory response. (pratyāśrava) (pratiśrāvayati)

IX.6(6).3 When the attendants serving the food (parivestāvah) carrying vessels, the former ones and the latter ones, come in, they are, as if, the priests, who arrange the cups of soma-juice.

IX.6(6).4 None of them is; who is not an invoker (hotā).

IX.6(6).5 When a host householder, getting the meals served to guests, goes up into his house, he indeed goes to the purificatory bath (avabhr̥tha).

IX.6(6).6 When he apportions (sabhāgavati) them, he, as if, apportions the priestly fees (dakṣiṇā); when he follows them out, he, as if, is departing from the place of sacrifice.

स उपहृतः पृथिव्यां भक्षयत्युपहृतस्तस्मिन्पृथिव्यां विश्वरूपम् ॥७॥
 स उपहतोऽन्तरिक्षे भक्षयत्युपहतस्तस्मिन्पृथिव्यां विश्वरूपम् ॥८॥
 स उपहतो दिवि भक्षयत्युपहतस्तस्मिन्पृथिव्यां विश्वरूपम् ॥९॥
 स उपहतो देवेषु भक्षयत्युपहतस्तस्मिन्पृथिव्यां विश्वरूपम् ॥१०॥
 स उपहतो लोकेषु भक्षयत्युपहतस्तस्मिन्पृथिव्यां विश्वरूपम् ॥११॥
 स उपहत उपहतः ॥१२॥
 आप्नोतीमं लोकमाप्नोत्यमुम् ॥१३॥

सः । उपहृतः । पृथिव्याम् । भक्षयति । उपहृतः । तस्मिन् । यत् । पृथिव्याम् । विश्वरूपम् ॥
 सः । उपहृतः । अन्तरिक्षे । भक्षयति । उपहृतः । तस्मिन् । यत् । अन्तरिक्षे । विश्वरूपम् ।
 सः । उपहृतः । दिवि । भक्षयति । उपहृतः । तस्मिन् । यत् । दिवि । विश्वरूपम् ॥ ९ ॥
 सः । उपहृतः । देवेषु । भक्षयति । उपहृतः । तस्मिन् । यत् । देवेषु । विश्वरूपम् ॥ १० ॥
 सः । उपहृतः । लोकेषु । भक्षयति । उपहृतः । तस्मिन् । यत् । लोकेषु । विश्वरूपम् ॥
 सः । उपहृतः । उपहृतः ॥ १२ ॥
 आप्नोति । इमम् । लोकम् । आप्नोति । अमुम् ॥ १३ ॥

IX.6(6).7 He, on this earth, being invited, feeds well, being invited to that which wears all the forms on the earth (pṛthivyām).

IX.6(6).8 He, in the midspace, being invited, feeds well, being invited to that which wears all the forms in the midspace (antarikṣa).

IX.6(6).9 He, in the heaven, being invited, feeds well, being invited to that which wears all the forms in the heaven (dīvi).

IX.6(6).10 He, among the enlightened ones, being invited feeds well, being invited to that which wears all the forms in the enlightened ones (devēṣu).

IX.6(6).11 He, among the people, being invited, feeds well, being invited to that which wears all the forms in the people (lokeṣu).

IX.6(6).12 He invited here, invited there and every-where (upahūta upahūtaḥ).

IX.6(6).13 Wins this world and wins the yonder one; (āpnoti imam; āpnoti amum)

ज्योतिष्मतो लोकान् जयति य एवं वेद

॥१४॥

ज्योतिष्मतः । लोकान् । जयति । यः । एवम् । वेद ॥ १४ ॥

(७) सप्तमं सूक्तम्

वर्णकः

(१-२९) पञ्चिज्युषस्तस्य एवायस्य अथा कविः । रश्मिस्ता । (१) प्रथमं भाषी ब्रह्मती, (२) द्वितीयाया
आर्च्युष्मिन्, (३, ५) क्षीयापञ्चमोपाच्युष्मिन्, (४, १४-१६) प्रजुष्याम्भुर्यस्यवितुस्त्य च साक्षी ब्रह्मती, (१, ८
पञ्चमोपाच्युरी गायत्री, (६) सप्तम्यास्मिन्ना विधीयमान्या निष्ठायात्री, (७, १६) नवमीपयोदस्यो-
साक्षी गायत्री, (१०) दसम्याः पुनः उष्मिन्, (११-१२, १७, २५) एकदशीद्वयोत्तमदशी-
पञ्चविंशतीनां सप्तमुष्मिन्, (१८, २२) महादशीद्वयोत्तमदशीपञ्चोत्तमदशी-
अगती, (१९) एकविंशत्या एकदश्यासु पञ्चि, (२०) विंशत्या वासुप्री अगती,
(२१) एकविंशत्या अतुष्युष्मिन्, (२२) नवोविंशत्या एकदश्यासु
ब्रह्मती, (२४) पञ्चविंशत्या साक्षी सुविंशती, (२६)
पञ्चविंशत्या साक्षी विदुषु कर्वाणि ।

मनुकवादा विपदाः ।

प्रजापतिश्च परमेष्ठी च शृङ्गे इन्द्रः शिरो अमिल्ललाटं यमः कृकाटम् ॥१॥
सोमो राजा मस्तिष्को द्यौरुत्तरहनुः पृथिव्यधिरहनुः ॥२॥
विश्वजिह्वा मरुतो दन्ता रेवतीर्ग्रीवाः कृत्तिका स्कन्धा घर्मो वहः ॥३॥
विश्वं वायुः स्वर्गो लोकः कृष्णाद्रं विधरणी निवेष्ट्यः ॥४॥
स्येनः क्रोडोऽन्तरिक्षं पाजस्यमि बृहस्पतिः ककुद् ब्रह्मतीः कीर्कसाः ॥५॥

प्रजापतिः । च । परमेऽस्थी । च । शृङ्गे इति । इन्द्रः । शिरोः । अमिः । ललाटम् । यमः ।
कृकाटम् ॥ १ ॥

सोमः । राजा । मस्तिष्कः । द्यौः । उत्तरहनुः । पृथिवी । अधरहनुः ॥ २ ॥
विश्वत् । जिह्वा । मरुतः । दन्ताः । ग्रीवाः । कृत्तिकाः । स्कन्धाः । घर्मः । वहः ॥
विश्वम् । वायुः । लोकः । कृष्णाद्रम् । विधरणी । निवेष्ट्यः ॥ ४ ॥

स्येनः । क्रोडः । अन्तरिक्षम् । पाजस्यमि । बृहस्पतिः । ककुद् । ब्रह्मतीः । कीर्कसाः ॥ ५ ॥

X.6(6).14 He, who knows this, conquers the worlds shining with light (jyotiṣmataḥ lokāḥ)

PARYĀYA

Gauḥ

IX.7.1 The Lord of creatures (Prajāpati) and Lord in highest abode are his two horns; the resplendent Lord (Indra) is his head; the adorable Lord (Agni) is his forehead; the Controller Lord (Yama) is his joint of the neck.

IX.7.2 The blissful Lord (Soma), the sovereign, is his brain; heaven (dyauh) is his upper jaw (hanu), and earth the lower jaw (adhara hanu),

IX.7.3 Lightning is his tongue (jihvā); the cloud-bearing winds are his teeth (dantāḥ); Revatis are his tendons (grīvāḥ) of the neck; Kṛttikas are his shoulders (skandhāḥ); the cauldron (ghuma) of hot drink is his withers or shoulder-bar (vahaḥ).

IX.7.4 The world is his vital breath (vāyuh), the world of eternal bliss (svarga) is his this world (kṛṣṇadra) are his tendons; the supporting earth is his back-bone

IX.7.5 The śyena (hawk) is his breast; the midspace is his jelly; the Lord supreme is his hump (kakuda); the brhātī verses are his breast-bones (kikasāḥ).

देवानां पत्नीः पृष्टयं उपसदः पशवः ॥६॥
 मित्रश्च वरुणश्चासौ त्वष्टा चार्यमा च दोषणी महादेवो बाहू ॥७॥
 इन्द्राणी भुसद्वायुः पुच्छं पर्वमानो बालाः ॥८॥
 ब्रह्म च क्षत्रं च श्रोणी बलमूरु ॥९॥
 धाता च सविता चाष्टीवन्तौ जङ्घा गन्धर्वा अप्सरसः कुष्ठिका अदितिः शुफाः ॥१०॥
 चेतो हृदयं यक्त्रमेधा व्रतं पुरीतत् ॥११॥
 भुत्कुक्षिरिरा वनिष्ठुः पर्वताः प्लाशयः ॥१२॥

देवानाम् । पत्नीः । पृष्टयः । उपसदः । पशवः ॥ ६ ॥
 मित्रः । च । वरुणः । च । असौ । त्वष्टा । च । अर्यमा । च । दोषणी इति । महादेवः ।
 बाहू इति ॥ ७ ॥
 इन्द्राणी । भुसद् । वायुः । पुच्छम् । पर्वमानः । बालाः ॥ ८ ॥
 ब्रह्म । च । क्षत्रम् । च । श्रोणी इति । बलम् । ऊरु इति ॥ ९ ॥
 धाता । च । सविता । च । अष्टीवन्तौ । जङ्घाः । गन्धर्वाः । अप्सरसः । कुष्ठिकाः ।
 अदितिः । शुफाः ॥ १० ॥
 चेतः । हृदयम् । यक्त्रम् । मेधा । व्रतम् । पुरीतत् ॥ ११ ॥
 भुत् । कुक्षिः । इरा । वनिष्ठुः । पर्वताः । प्लाशयः ॥ १२ ॥

IX.7.6 The mistresses of the bounties of Nature are his side-bones; upasada ceremonies are his ribs.

IX.7.7 The friendly Lord (Mitra) and the venerable Lord (Varuṇa) are his two shoulder-blades (aṅsau); the universal mechanic (tvaṣṭr) and the ordainer Lord (Aryaman) are his two fore-arms; Mahādeva (the great Lord) is his two arms.

IX.7.8 Indrāṇī (the strength of the resplendent self) is his hinder part; the wind (vāyu) is his tail (puccha); the pressed out (pavamānaḥ) soma juice is his hair (vālāḥ).

IX.7.9 The intellectual power (Brahma) and the ruling power (kṣattra) are his two hips (śronī); the strength (balaṃ) is his two thighs (krū).

IX.7.10 The sustainer Lord (dhātṛ) and the impeller Lord (Savitr) are his two knee-bones (aṣṭhīvantau); gandharvas (sustainers of the earth) are his shanks (jaṃghā); apsarasas are his cavities of loins (kuṣṭhikāḥ) and aditi (the indivisible earth) his hooves (śaphāḥ).

IX.7.11 Thoughtfulness (cetah) is his heart (hṛdaya); intelligence (medhā) is his liver (yakṛt); and the vow (vrata) is his intestines (purītat).

IX.7.12 Hunger (kṣut) is his belly (kuṣṭh), enjoyment (irā) his rectum (vaniṣṭhuḥ) and mountains his prostrate gland (plāṣṭh).

क्रोधो वृक्कौ मन्युराण्डौ प्रजा शेषः ॥१३॥
 नदी सूत्री वर्षस्य पतय स्तना स्तनयित्बुधः ॥१४॥
 विश्वव्याचाश्चर्मोषधयो लोमानि नक्षत्राणि रूपम् ॥१५॥
 देवजना गुदा मनुष्याः आन्त्राण्यत्रा उदरम् ॥१६॥
 रक्षांसि लोहितमितरजना ऊर्ध्वम् ॥१७॥
 अभ्रं पीबो मज्जा निधनम् ॥१८॥
 अग्निरासीन उत्थितोऽग्निना ॥१९॥

क्रोधः । वृक्कौ । मन्युः । आण्डौ । प्रजा । शेषः ॥ १३ ॥
 नदी । सूत्री । वर्षस्य । पतयः । स्तनाः । स्तनयित्बुधः । ॥ १४ ॥
 विश्वव्याचाः । चर्म । ओषधयः । लोमानि । नक्षत्राणि । रूपम् ॥ १५ ॥
 देवजनाः । गुदाः । मनुष्याः । आन्त्राणि । अत्राः । उदरम् ॥ १६ ॥
 रक्षांसि । लोहितम् । इतरजनाः । ऊर्ध्वम् ॥ १७ ॥
 अभ्रम् । पीबः । मज्जा । निधनम् ॥ १८ ॥
 अग्निः । आसीनः । उत्थितः । अग्निना ॥ १९ ॥

- IX.7.13 Anger is his two kidneys (vṛkkau), ardour (manyuḥ) his two testicles (aṇḍau), and progeny (prajā) his penis (śepaḥ).
- IX.7.14 River is the spermatc cord (sūtrī), the lords of rain the teats, and thunder-cloud (stanayitru) the udder (ūdhah).
- IX.7.15 All encompassing space is his skin, plants his small hair, constellations of stars (nakṣatra) his form.
- IX.7.16 Godly people (devajanāḥ) are his large intestine (gudā), men his entrails (antrāṇi) and the devourers his abdomen (udara).
- IX.7.17 The demoniac persons (rakṣāṇsi) are his blood, and other-folks (itara-janāḥ) his undigested food in the bowels.
- IX.7.18 The cloud (abhram) is his fat (piva), and singing the finals of Samans his marrow (majjā).
- IX.7.19 While sitting, he is the fire-divine (Agni); when risen up, he is the twins-divine (aṣvins).

इन्द्रः प्राङ्निष्ठं दक्षिणा तिष्ठन् युमः ॥२०॥
 प्रत्यङ्निष्ठं चातो दक्षिणं सविता ॥२१॥
 तृणानि प्राप्तः सोमो राजा ॥२२॥
 मित्र ईक्षमाण आवृत्त आनन्दः ॥२३॥
 युज्यमानो वैश्वदेवो युक्तः प्रजापतिर्विमुक्तः सर्वम् ॥२४॥
 एतद्वै विश्वरूपं सर्वरूपं गोरूपम् ॥२५॥
 उपैत विश्वरूपाः सर्वरूपाः पशवस्तिष्ठन्ति य एवं वेद ॥२६॥

इन्द्रः । प्राङ् । तिष्ठन् । दक्षिणा । तिष्ठन् । युमः ॥ २० ॥
 प्रत्यङ् । तिष्ठन् । चाता । उदङ् । तिष्ठन् । सविता ॥ २१ ॥
 तृणानि । प्राप्तः । सोमः । राजा ॥ २२ ॥
 मित्रः । ईक्षमाणः । आवृत्तः । आनन्दः ॥ २३ ॥
 युज्यमानः । वैश्वदेवः । युक्तः । प्रजापतिः । विमुक्तः । सर्वम् ॥ २४ ॥
 एतत् । वै । विश्वरूपम् । सर्वरूपम् । गोरूपम् ॥ २५ ॥
 उपैत । विश्वरूपाः । सर्वरूपाः । पशवः । तिष्ठन्ति । यः । एवम् । वेद ॥ २६ ॥

IX.7.20 Standing eastward (prāñtiṣṭham) he is the resplendent Lord, standing southward (dakṣiṇā) the controlling Lord (Yama).

IX.7.21 Standing westward (pratyāñ) the sustainer Lord (Dhātṛ) standing northward (udañ) the impeller Lord (Savitṛ).

IX.7.22 Having received grass he is the blissful Lord (Soma) the sovereign.

IX.7.23 Looking about his (ikṣamāṇaḥ), he is the friendly Lord (Mitrah) (mitra); when turned about (āvṛttah), he is delight.

IX.7.24 When being yoked (yujyamāṇaḥ), he is the form of all the bounties of nature; when yoked (yuktah) he is the Lord of creatures; when unyoked and released (viyuktah), he is everything.

IX.7.25 This, indeed, wears all the forms, wears every form and wears the ox-form.

IX.7.26 Cattle of all forms and of every form come to him, who knows this.

(८) अहर्न चक्षुः

(१-२२) द्वाविंशत्युच्यन्त्यास्य सप्तस्य दृग्वाङ्मिरा क्रयिः । सर्वशीर्षमिषामावापाकर्णं वेधता । (१-११, १३-१४, १६-२०) प्रथमावेकादशर्षा नवोदशीचतुर्दशोः षोडशविंशत्यानाञ्चातुष्टुष्टु, (१२) द्वावस्या अनुष्टुप्कर्णं ककुम्भती चतुष्पदोष्णिह, (१५) पञ्चदस्या विराट्छुष्टुष्टु, (२१) एकविंश्या विराट्छुष्टुष्टु, (२२) द्वाविंश्या पञ्चापक्षित्छुष्टुष्टु ॥

शीर्षक्तिं शीर्षामयं कर्णशूलं विलोहितम् ।
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे ॥१॥
कर्णाम्यां ते कङ्कूषेभ्यः कर्णशूलं विसर्पकम् ।
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे ॥२॥
यस्य हेतोः प्रच्यवन्ते यक्ष्मः कर्णत आस्थितः ।
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे ॥३॥
यः कृणोति प्रमोतमन्धं कृणोति पूरुषम् ।
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे ॥४॥
अङ्गमेदमङ्गज्वरं विश्वङ्गं विसर्पकम् ।
सर्वं शीर्षण्यं ते रोगं बहिर्निर्मन्त्रयामहे ॥५॥
यस्य भीमः प्रतीकाश उद्वेपयति पूरुषम् ।
तक्मानं विश्वशारदं बहिर्निर्मन्त्रयामहे ॥६॥

शीर्षक्तिम् । शीर्षाऽआमयम् । कर्णऽशूलम् । विलोहितम् ।
सर्वम् । शीर्षण्यम् । ते । रोगम् । बहिः । निः । मन्त्रयामहे ॥ १ ॥
कर्णाम्याम् । ते । कङ्कूषेभ्यः । कर्णऽशूलम् । विसर्पकम् । ० ॥ २ ॥
यस्य । हेतोः । प्रच्यवन्ते । यक्ष्मः । कर्णतः । आस्थितः । ० ॥ ३ ॥
यः । कृणोति । प्रमोतम् । अन्धम् । कृणोति । पूरुषम् । ० ॥ ४ ॥
अङ्गमेदम् । अङ्गज्वरम् । विश्वऽअङ्गम् । विसर्पकम् ।
सर्वम् । शीर्षण्यम् । ते । रोगम् । बहिः । निः । मन्त्रयामहे ॥ ५ ॥
यस्य । भीमः । प्रतीकाशः । उद्वेपयति । पूरुषम् ।
तक्मानम् । विश्वशारदम् । बहिः । निः । मन्त्रयामहे ॥ ६ ॥

Removal of all head troubles and diseases

IX.8.1 Headache, vertigo, otalgia, anaemia - all your ailments of head we expel by our consultation, examination and treatment (bahir nimantra yamahe).

IX.8.2 From your two ears, from the inner parts of your ears, the piercing earache, - all your ailments of head we expel by our consultation.

IX.8.3 Due to which the wasting disease trickles down from your ear and mouth - all your ailments of head we expel by our consultation.

IX.8.4 That which makes a man dumb (deaf) and blind - all your ailment of head we expel by our consultation.

IX.8.5 The malady causing soreness of limbs, feverishness of limbs, embracing all the limbs, and very painful - all your ailments of head we expel by our consultations.

IX.8.6 Whose awful aspect makes a man tremble violently, that fever, full of all the chill, we expel by our consultation.

य ऊरु अनुसर्पत्यो एति गवीर्निके ।
 यक्ष्म ते अन्तरङ्गेभ्यो बहिर्निर्मन्त्रयामहे ॥७॥
 यदि कामादपक्वामादृदयाज्जायते परि ।
 हृदो बलासमङ्गेभ्यो बहिर्निर्मन्त्रयामहे ॥८॥
 हरिमाणं ते अङ्गेभ्योऽप्वामन्तरोदरात् ।
 यक्ष्मोऽधामन्तरात्मनो बहिर्निर्मन्त्रयामहे ॥९॥
 आसो बलासो भवतु मूत्रं भवत्वामर्यत् ।
 यक्ष्माणां सर्वेषां विषं निर्वोचमुहं त्वत् ॥१०॥
 बहिर्विलं निर्ग्वतु काहाबाहं तवोदरात् ।
 यक्ष्माणां सर्वेषां विषं निर्वोचमुहं त्वत् ॥११॥
 उदरात्ते क्लोन्नो नाम्या हृदयादधि ।
 यक्ष्माणां सर्वेषां विषं निर्वोचमुहं त्वत् ॥१२॥

यः । ऊरु इति । अनुसर्पति । अथो इति । एति । गवीर्निके इति ।
 यक्ष्मम् । ते । अन्तः । अङ्गेभ्यः । बहिः । निः । मन्त्रयामहे ॥ ७ ॥
 यदि । कामात् । अपक्वामात् । हृदयात् । जायते । परि ।
 हृदः । बलासम् । अङ्गेभ्यः । बहिः । निः । मन्त्रयामहे ॥ ८ ॥
 हरिमाणम् । ते । अङ्गेभ्यः । अप्वाम् । अन्तरा । उदरात् ।
 यक्ष्मःऽधाम् । अन्तः । आत्मनः । बहिः । निः । मन्त्रयामहे ॥ ९ ॥
 आसः । बलासः । भवतु । मूत्रम् । भवतु । आमर्यत् ।
 यक्ष्माणाम् । सर्वेषाम् । विषम् । निः । अवोचम् । अहम् । त्वत् ॥ १० ॥
 बहिः । विलम् । निः । द्रवतु । काहाबाहम् । तव । उदरात् । ० ॥ ११ ॥
 उदरात् । ते । क्लोन्नः । नाम्याः । हृदयात् । अधि ।
 यक्ष्माणाम् । सर्वेषाम् । विषम् । निः । अवोचम् । अहम् । त्वत् ॥ १२ ॥

IX.8.7 That which creeps along the two thighs and later goes to the two groins, that your wasting disease, we expel out of your inner parts by our consultation.

IX.8.8 If it is caused to sexual indulgence (kāma), or due to perverted sex, and has affected the heart, that weakening disease of heart, we expel out of your limbs by our consultation.

IX.8.9 The jaundice (hari māṇam) out of your limbs, the dropsy out of your abdomen (āpvam-antaro darat), and the tendency towards tuberculosis out of your constitution of body, we expel by our consultation,

IX.8.10 May the wasting disease be thrown out as phlegm; may it follow out as morbid urine; the poison of all wasting diseases, I have expelled from you by my advice.

IX.8.11 May the rumbling sound in your bowels flow out of your abdomen through orifice; the poison of all wasting diseases, I have expelled from you by my advice.

IX.8.12 Out of your stomach, out of your right lung, out of your navel and out of your heart, the poison of all wasting diseases, I have expelled from you by my advice.

याः सीमानं विरुजन्ति मुर्धानं प्रत्यर्षणीः ।
 अर्हिसन्तीरनामया निर्द्वैवन्तु बहिर्बिलम् ॥१३॥
 या हृदयमुपर्वन्त्यनुतन्वन्ति कीर्कसाः ।
 अर्हिसन्तीरनामया निर्द्वैवन्तु बहिर्बिलम् ॥१४॥
 याः पार्श्वे उपर्वन्त्यनुनिक्षन्ति पृष्ठीः ।
 अर्हिसन्तीरनामया निर्द्वैवन्तु बहिर्बिलम् ॥१५॥
 यास्तिरश्चीरुपर्वन्त्यर्षणीर्वक्षणासु ते ।
 अर्हिसन्तीरनामया निर्द्वैवन्तु बहिर्बिलम् ॥१६॥
 या गुदां अनुसर्पन्त्यान्त्राणि मोहयन्ति च ।
 अर्हिसन्तीरनामया निर्द्वैवन्तु बहिर्बिलम् ॥१७॥
 या मज्जो निर्धयन्ति परूषि विरुजन्ति च ।
 अर्हिसन्तीरनामया निर्द्वैवन्तु बहिर्बिलम् ॥१८॥

याः । सीमानम् । विरुजन्ति । मुर्धानम् । प्रति । अर्षणीः ।
 अर्हिसन्तीः । अनामयाः । निः । द्रवन्तु । बहिः । बिलम् ॥ १३ ॥
 याः । हृदयम् । उपरुषन्ति । अनुतन्वन्ति । कीर्कसाः । ० ॥ १४ ॥
 याः । पार्श्वे इति । उपरुषन्ति । अनुनिक्षन्ति । पृष्ठीः । ० ॥ १५ ॥
 याः । तिरश्चीः । उपरुषन्ति । अर्षणीः । वक्षणासु ते । ० ॥ १६ ॥
 याः । गुदाः । अनुसर्पन्ति । आन्त्राणि । मोहयन्ति । च । ० ॥ १७ ॥
 याः । मज्जः । निःधयन्ति । परूषि । विरुजन्ति । च ।
 अर्हिसन्तीः । अनामयाः । निः । द्रवन्तु । बहिः । बिलम् ॥ १८ ॥

- IX.8.13 They, that cause severe pain in the nape of neck, and that pierce through to the crown, may those (diseases) flow out through the orifice without causing any harm or sickness.
- IX.8.14 They, that pierce through to the heart and spread out to the breast-bones may those (diseases) flow out through the orifice without causing any harm or sickness.
- IX.8.15 They, that pierce through to the sides and stab into the ribs may those (diseases) flow out through the orifice without causing any harm or sickness.
- IX.8.16 They, that pierce through crosswise, and pierce through to your stomach may those (diseases) flow out through the orifice without causing any harm or sickness.
- IX.8.17 They, that creep through the bowels and make the intestines lethargic may those (diseases) flow out through the orifice without causing any harm or sickness.
- IX.8.18 They, that suck the marrows out and cause severe pain in the joints may those (diseases) flow out through the orifice without causing any harm or sickness.

ये अङ्गानि मदयन्ति यक्ष्मासो रोपणास्तव ।
 यक्ष्माणां सर्वेषां विषं निर्वोचमहं त्वत् ॥१९॥
 विसृल्पस्य विद्वधस्य वातीकारस्य बालजेः ।
 यक्ष्माणां सर्वेषां विषं निर्वोचमहं त्वत् ॥२०॥
 पादाभ्यां ते जानुभ्यां श्रोणिभ्यां परि भंसंसः ।
 अनुकादर्षणीरुष्णिहाभ्यः शीर्ष्णो रोगमनीनशम् ॥२१॥
 सं ते शीर्ष्णः कृपालानि हृदयस्य च यो विधुः ।
 उद्यत्तादित्य रश्मिभिः शीर्ष्णो रोगमनीनशोऽङ्गभेदमंशीशम् ॥२२॥

१ । अङ्गानि । मदयन्ति । यक्ष्मासः । रोपणाः । तव ।
 यक्ष्माणाम् । सर्वेषाम् । विषम् । निः । अवोचम् । अहम् । त्वत् ॥ १९ ॥
 विसृल्पस्य । विद्वधस्य । वातीकारस्य । वा । बालजेः ।
 यक्ष्माणाम् । सर्वेषाम् । विषम् । निः । अवोचम् । अहम् । त्वत् ॥ २० ॥
 पादाभ्याम् । ते । जानुभ्याम् । श्रोणिभ्याम् । परि । भंसंसः ।
 अनुकात् । अर्षणीः । उष्णिहाभ्यः । शीर्ष्णः । रोगम् । अनीनशम् ॥ २१ ॥
 सम् । ते । शीर्ष्णः । कृपालानि । हृदयस्य । च । यः । विधुः । उद्यन् । आदित्य ।
 रश्मिभिः । शीर्ष्णः । रोगम् । अनीनशः । अङ्गभेदम् । अंशीशम् ॥ २२ ॥

(९) मय्यं सुक्तम्

(१-२२) दार्ष्टिकतृषत्यास्य सुक्तस्य ऋषिः । वाम आदित्योऽध्यात्मस्य देवताः । (१-११, १३,
 १५, १७) मयमायेकादशर्षा मयोरधीपञ्चवशीसप्तश्रीनाञ्च विष्णुः, (१२, १४, १६, १८)
 द्वावशीषदुर्दशीषोऽष्टवष्टादशीनाञ्च अगती उन्मत्सी ।

अस्य वामस्य पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्त्यश्वः ।
 तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्यात्रापश्यं विस्पतिं सप्तपुत्रम् ॥१॥

अस्य । वामस्य । पलितस्य । होतुः । तस्य । भ्राता । मध्यमः । अस्ति । अश्वः ।
 तृतीयः । भ्राता । घृतपृष्ठः । अस्थः । अत्र । अपश्यम् । विस्पतिम् । सप्तपुत्रम् ॥ १ ॥

IX.8.19 Your growing wasting diseases, that intoxicate (madayanti) your limbs, the poison of all wasting diseases, I have expelled from you by my advice.

IX.8.20 Of the very painful, of the catarrhal, of the rheumatic or of the ophthalmic - the poison of all wasting diseases I have expelled from you by my advice and treatment.

IX.8.21 From your feet, from the knees, from the hips, from the anus, from the spine, from the napes of the neck, I have banished the piercing pains and the ailments of your head.

IX.8.22 That ailment of the head, which racked the crown of your head and also the heart, the rising sun (udayan āditya raśmibhiḥ) has caused to vanish and put an end to the soreness of your limbs.

Ādityaḥ - adhyātmam

IX.9.1 The all-pervading air is the middle brother of this Sun, the benign priest, who is worthy of being propitiated and who is protector of all; and the butter-fed fire, his third brother. Of them, I behold the Sun, who has seven sons and is the lord of all subjects. (Also Rg. I.164.1)

सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।
 त्रिनाभि चक्रमजरमनर्व यत्रेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुः ॥२॥
 इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः सप्तचक्रं सप्त वहन्त्यश्वः ।
 सप्त स्वसारोऽभि सं नवन्त यत्र गवां निहिता सप्त नामा ॥३॥
 को ददर्श प्रथमं जार्यमानमस्थन्वन्तं यदनस्या बिभर्ति ।
 भूम्या असुरसृगात्मा क्विस्त्विक्को विद्वांसमुप गात्रष्टुभेत्तत् ॥४॥
 इह ब्रवीतु य ईमुङ्ग वेदास्य वामस्य निहितं पदं वेः ।
 शीर्ष्णः क्षीरं दुहते गावो अस्य वृत्रि वसाना उदकं पदापुः ॥५॥
 पार्कः पृच्छामि मनसाविजानन्देवानामेना निहिता पदानि ।
 वत्से वृष्कयेधि सप्त तन्तुन्वि तन्निरे क्वय ओतवा उ ॥६॥
 अचिकित्वाश्चिकितुषश्चिदत्र क्वीन्पृच्छामि विद्वानो न विद्वान् ।
 वि यस्तस्तम्भ षडिमा रजांस्यजस्य रूपे किमपि स्विदेकम् ॥७॥

सप्त । युञ्जन्ति । रथम् । एकचक्रम् । एकः । अश्वः । वहति । सप्तनामा ।
 त्रिनाभि । चक्रम् । अजरम् । अनर्वम् । यत्र । इमा । विश्वा । भुवना । अधि । तस्थुः ॥
 इमम् । रथम् । अधि । ये । सप्त । तस्थुः । सप्तचक्रम् । सप्त । वहन्ति । अश्वः ।
 सप्त । स्वसारः । अभि । सम् । नवन्त । यत्र । गवाम् । निहिता । सप्त । नाम ॥ ३ ॥
 कः । ददर्श । प्रथमम् । जार्यमानम् । अस्थन्वन्तम् । यत् । अनस्थां । बिभर्ति ।
 भूम्याः । अस्तुः । अस्तुक् । आत्मा । क्वि । स्विक् । कः । विद्वांसम् । उप । गात्र । प्रष्टुम् । एतत् ॥
 इह । ब्रवीतु । यः । ईम् । अङ्ग । वेद । अस्य । वामस्य । निहितम् । पदम् । वेः ।
 शीर्ष्णः । क्षीरम् । दुहते । गावः । अस्य । वृत्रिम् । वसानाः । उदकम् । पदा । अपुः ॥ ५ ॥
 पार्कः । पृच्छामि । मनसा । अविजानन् । देवानाम् । एना । निहिता । पदानि ।
 वत्से । वृष्कये । अधि । सप्त । तन्तुन् । वि । तन्निरे । क्वयः । ओतवा । उ ॥ ६ ॥
 अचिकित्वान् । चिकितुषः । चित् । अत्र । क्वीन् । पृच्छामि । विद्वानः । न । विद्वान् ।
 वि । यः । तस्तम्भम् । षट् । इमा । रजांसि । अजस्य । रूपे । किम् । अपि । स्विद् । एकम् ॥

IX.9.2 They yoke the seven to the one-wheeled car. One horse, named sapta, bears it along; the three-axled wheel (or the wheel with three hubs) is undecaying; it is always firm in its grip; and in it, all these regions of the universe abide. (Also Rg. I.164.2)

IX.9.3 The seven, who preside over the seven-wheeled chariot, are the seven horses who draw it; seven sisters ride together, and in it are deposited the seven forms of sacrifices or utterances. (Also Rg. I.164.3)

IX.9.4 Who was the one, who could see the first-born ? Who was the boneless from which the long-ones were produced ? Where was the breath, blood and the soul of this earth ? Who was the first to raise these questions to the sage ? (Also Rg. I.164.4)

IX.9.5 Let him who knows this (truth) quickly declare it ; the stride of the sun turning to the left (i.e., the divine half) is hidden. His rays pour down water from aloft. Pulling on a visible form, they suck water with their feet. (Also Rg. I.164.7)

IX.9.6 Immature (in understanding), undiscerning in mind, as I am, I inquire about those things (of those strides) which are hidden (even) from the super-powers. What are the seven threads in whom all abide, and which the sages have spread to envelop the sun ? (Also Rg. I.164.5)

IX.9.7 Ignorant, I inquire of the sages who know (the truth); not as one knowing (do I inquire), for the sake of (gaining) knowledge; what is that one supreme, who has upheld these six spheres in the form of the unborn ? (Also Rg. I.164.6-Variation)

माता पितरमृत आ बभाज धीत्यग्रे मनसा सं हि जुग्मे ।
 सा बीभत्सुर्गर्भरसा निर्विद्धा नर्मस्वन्त इदुपवाकमीयुः ॥८॥
 युक्ता मातासीदुरि दक्षिणाया अतिष्ठद्गर्भो वृजनीष्वन्तः ।
 अमीमिहत्सो अनु गार्मपश्यद्विश्वरूप्यं त्रिषु योजनेषु ॥९॥
 तिस्रो मातृस्त्रीन्पितृन्विश्वदेकं ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमव ग्लापयन्त ।
 मन्त्रयन्ते दिवो अमुष्यं पृष्ठे विश्वविदो वाचमविश्वविनाम् ॥१०॥
 पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने यस्मिन्नातस्थुर्भुवनानि विश्वा ।
 तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेव न छिद्यते सनाभिः ॥११॥
 पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं दिव आहुः परे अर्धे पुरीषिणम् ।
 अथेमे अन्य उपरि विचक्षणे सप्तचक्रे षट् आहुरापितम् ॥१२॥
 द्वादशारं नहि तज्जराय वर्वति चक्रं परि चामृतस्य ।
 आ पुत्रा अभि मिथुनासो अत्र सप्त शतानि विंशतिश्च तस्थुः ॥१३॥

माता । पितरम् । मृते । आ । बभाज । धीती । अग्रे । मनसा । सम । हि । जुग्मे ।
 सा । बीभत्सुः । गर्भरसा । निर्विद्धा । नर्मस्वन्तः । इत् । उपवाकम् । ईयुः ॥ ८ ॥
 युक्ता । माता । आसीत् । धुरि । दक्षिणायाः । अतिष्ठत् । गर्भः । वृजनीषु । अन्तः ।
 अमीमिहत् । वत्सः । अनु । गाम् । अपश्यत् । विश्वरूप्यम् । त्रिषु । योजनेषु ॥ ९ ॥
 तिस्रः । मातृः । त्रीन् । पितृन् । विभ्रत् । एकः । ऊर्ध्वः । तस्थौ । न । ईम् । अव । ग्लापयन्त ।
 मन्त्रयन्ते । दिवः । अमुष्यं । पृष्ठे । विश्वविदः । वाचम् । अविश्वविनाम् ॥ १० ॥
 पञ्चअरे । चक्रे । परिवर्तमाने । यस्मिन् । आतस्थुः । भुवनानि । विश्वा ।
 तस्य । न । अक्षः । तप्यते । भूरिभारः । सनात् । एव । न । छिद्यते । सनाभिः ॥ ११ ॥
 पञ्चपादम् । पितरम् । द्वादशाकृतिम् । दिवः । आहुः । परे । अर्धे । पुरीषिणम् ।
 अथ । इमे । अन्ये । उपरि । विचक्षणे । सप्तचक्रे । षट्अरे । आहुः । अपितम् ॥ १२ ॥
 द्वादशअरम् । नहि । तत् । जराय । वर्वति । चक्रम् । परि । चाम् । मृतस्य ।
 आ । पुत्राः । अभि । मिथुनासः । अत्र । सप्त । शतानि । विंशतिः । च । तस्थुः ॥ १३ ॥

IX.9.8 The mother (earth) worships the father (the Sun) with holy rites for the sake of water, but he has anticipated (her desires) in his mind; whereupon, desirous of progeny, she is penetrated by the dews of impregnation, and, (all) expectant of abundance, exchange words of felicitations. (Also Rg. I.164.8- Variation)

IX.9.9 The mother (i.e., space) comes in contact with southern yoke (southern hemisphere). Her embryo (water vapour) stood in the clouds. The calf (i.e., year) lowed (or desired to follow) the rays and saw the Sun in all the three zones of the heavens. (Also Rg. I.164.9)

IX.9.10 The one alone (the Sun), having three mothers and three fathers, stands on high : none ever over-weary him, the (bounties of Nature) on the summit of the heaven take counsel, respecting him in a language all comprehending and extending to all. (Also Rg. I. 164.10)

IX.9.11 All beings abide in this five-spokes revolving wheel; the heavy-loaded axle gets never heated; though in motion since the time eternal, it never breaks away from its hub. (Also Rg. I.164.13)

IX.9.12 They call him (i.e., the Sun) a father having five feet and twelve forms, and one possessed of rain-water in the upper half of the heavens. And these and some others call (the Sun) as fixed in the wonderful chariot having seven wheels and six spokes. (Also Rg. I.164.12)

IX.9.13 The twelve-spoked wheel of the true (sun) revolves round the heavens, and never (tends) to decay; seven hundred and twenty children in pairs, O (Sun) fire-divine, abide in it. (Also Rg. I.164.11)

सर्नेमि चक्रमज्जरं वि बाधुत उत्तानायाम् दश युक्ता बहन्ति ।
 सूर्यस्य चक्षुः रजसोत्पन्नं यस्मिन्नातस्थुर्भुवनानि विश्वा ॥१४॥
 स्त्रियः सतीस्तौ उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षणां वि चेतद्वन्धः ।
 कुविर्यः पुत्रः स ईमा चिकेत यस्ता विजानात्स पितृष्पितासत् ॥१५॥
 साकंजानां सप्तर्षमाहुरेकजं षड्विधमा ऋषयो देवजा इति ।
 तेषामिष्टानि विहितानि धाम्ना स्थाने रजन्ते विकृतानि रूपशः ॥१६॥
 अवः परेण पर एनावरेण पदा वत्सं विभ्रती गौरुदस्थात् ।
 सा कद्रीची कं स्विदर्धं परागात्कृत् स्वित्सुते नहि युथे अस्मिन् ॥१७॥
 अवः परेण पितरं यो अस्य वेदावः परेण पर एनावरेण ।
 कवीयमानः क इह प्र वोचदेवं मनः कुतो अधि प्रजातम् ॥१८॥
 ये अर्वाक्षस्तौ उ पराच आहुर्ये पराक्षस्तौ उ अर्वाच आहुः ।
 इन्द्रश्च या चक्रथुः सोम तानि धुरा न युक्ता रजसो बहन्ति ॥१९॥

सर्नेमि । चक्रम् । अज्जरम् । वि । बाधुते । उत्तानायाम् । दश । युक्ताः । बहन्ति ।
 सूर्यस्य । चक्षुः । रजसा । एति । आऽवृत्तम् । यस्मिन् । आऽतस्थुः । भुवनानि । विश्वा ॥१४॥
 स्त्रियः । सतीः । तान् । उं इति । मे । पुंसः । आहुः । पश्यत् । अक्षणां । न ।
 वि । चेतत् । अन्धः । कुविः । यः । पुत्रः । सः । ईम् । आ । चिकेत । यः । ता ।
 विऽजानात् । सः । पितुः । पिता । असत् ॥ १५ ॥

साकम्जानाम् । सप्तर्षम् । आहुः । एकजम् । षट् । इत् । यमाः । ऋषयः । देवजाः ।
 इति । तेषाम् । इष्टानि । विहितानि । धाम्नाऽशः । स्थाने । रजन्ते । विऽकृतानि । रूपशः ॥
 अवः । परेण । परः । एना । अवरेण । पदा । वत्सम् । विभ्रती । गौः । उत् । अस्थात् ।
 सा । कद्रीची । कम् । स्विद् । अर्धम् । परा । अगात् । कृत् । स्विद् । सुते । नहि ।
 युथे । अस्मिन् ॥ १७ ॥

अवः । परेण । पितरम् । यः । अस्य । वेद । अवः । परेण । परः । एना । अवरेण ।
 कवीयमानः । कः । इह । प्र । वोचत् । देवम् । मनः । कुतः । अधि । प्रजातम् ॥
 ये । अर्वाक्षः । तान् । उं इति । पराचः । आहुः । ये । पराक्षः । तान् । उं इति । अर्वाचः ।
 आहुः । इन्द्रः । च । या । चक्रथुः । सोम । तानि । धुरा । न । युक्ताः । रजसः । बहन्ति ॥

IX.9.14 The undecaying wheel with felly goes on revolving again and again. Ten (horses), yoked to the taut rein, carry it. The sun's eye, covered with vapour, goes forth, in which all the worlds abide. (Also Rg. I.164.14)

IX.9.15 They through females, have been called males, so we hear. He, who has eyes, beholds; the blind man does not see; he, who is a sage-son, understands this; and he, who so discriminates, is the father of the father. (Also Rg. I.164.16)

IX.9.16 Of these (seasons) born together, the seventh is called as born of one. The six alone are born in pairs; they move on and are born of god (the Sun). Sacrifices pertaining to them are performed at proper periods, and for him, who presides, the auxiliary sacrifices continue in various forms. (Also Rg. I.164.15)

IX.9.17 The cow gets up, bearing the calf (which holds) the hind leg with the front and the front leg with the hind one. Whither does she come from ? To which half does she go ? Where does she deliver the young calf if not amidst this hard, indeed? (Also Rg. I.164.17)

IX.9.18 Where is such a wise man, who knows its (calf's) father (the Sun), as one traversing the lower from the upper half (in respect of the celestial region) and the upper from the lower half (in respect of the terrestrial region)? Where is such a person, who knows from whence the shining mind (moon) has been born ? Let him come and tell us, if he knows. (Rg. I.164.18)

IX.9.19 Those which (the sages) have termed descending (or moving in the lower half), they have also termed ascending (or moving in the upper half); and those they have termed ascending, they have also called descending; and those orbits which you, the moon and the sun, have made, bear along the worlds like (oxen) yoked to a chariot. (Also Rg. I.164.19)

जगतां सिन्धुं दिव्यस्किमायद्रथतरे सूर्यं पर्यपश्यत् ।
 गायत्रस्य समिधस्तिष्ठ आहुस्ततो मूहा प्र रिरिचे महित्वा ॥३॥
 उप ह्वये सुदुर्घा धेनुमेतां सुहस्तो गोधुगुत दोहदेनाम् ।
 श्रेष्ठं सवं सविता साविषहोमीक्षो घर्मस्तदु पु प्र वोचत् ॥४॥
 हिङ्कृष्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् ।
 दुहामभिम्यां पयो अह्वये सा वर्धतां महते सौमगाय ॥५॥
 गौरमीमेदुभि वत्सं मिषन्तं मूर्धानं हिङ्कृणोन्मातवा उ ।
 सृक्काणं घर्ममभि वावशाना मिमाति मायुं पर्यते पयोभिः ॥६॥
 अयं स शिङ्गे येन गौरमीवृता मिमाति मायुं वसनावधि श्रिता ।
 सा चित्तिमिनि हि चकार मर्त्योन्विद्युद्भवन्ती प्रति वृत्रिमौहत् ॥७॥
 अनच्छये तुरगात् जीवमेजदुवं मध्य आ पुस्त्यानिाम् ।
 जीवो मृतस्य चरति स्वधाभिरमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ॥८॥

जगतां । सिन्धुम् । दिवि । अस्किमायत् । रथतरे । सूर्यम् । परं । अपश्यत् ।
 गायत्रस्य । समिधः । तिष्ठः । आहुः । ततः । मूहा । प्र । रिरिचे । महित्वा ॥ ३ ॥
 उप । ह्वये । सुदुर्घाम् । धेनुम् । एताम् । सुहस्तः । गोधुक् । उत । दोहत् । एताम् ।
 श्रेष्ठम् । सवम् । सविता । साविषत् । नः । अभिर्द्धः । घर्मः । तत् । ऊं इति । सु । प्र । वोचत् ॥
 हिङ्कृष्वती । वसुपत्नी । वसूनाम् । वत्सम् । इच्छन्ती । मनसा । अभिऽआगात् ।
 दुहाम् । अभिऽम्याम् । पयः । अह्वया । इयम् । सा । वर्धताम् । महते । सौमगाय ॥ ५ ॥
 गौः । अमीमेत् । अभि । वत्सम् । मिषन्तम् । मूर्धानम् । हिङ् । अकृणोत् । मातवै । ऊं इति ।
 सृक्काणम् । घर्मम् । अभि । वावशाना । मिमाति । मायुम् । पर्यते । पयोऽभिः ॥ ६ ॥
 अयम् । सः । शिङ्गे । येन । गौः । अभिऽवृता । मिमाति । मायुम् । वसना । अधि । श्रिता ।
 सा । चित्तिमिनि । नि । हि । चकार । मर्त्योन् । विद्युत् । भवन्ती । प्रति । वृत्रिम् । औहत् ॥
 अनत् । शये । तुरगात् । जीवम् । एजत् । ध्रुवम् । मर्त्ये । आ । पुस्त्यानिाम् ।
 जीवः । मृतस्य । चरति । स्वधाभिः । अमर्त्यैः । मर्त्येन । सऽयोनिः ॥ ८ ॥

- IX.10.3 With the Jagati, i.e., jāgata Sāman the flood in heaven has been established (by the Creator), and He saw the Sun in the Rathantara Sāman. We are told that the Gāyatra Sāman had three logs (samidhāḥ) (for burning) and hence it excels (rifice) in majesty and vigour (mahnā and mahitvā).
- IX.10.4 I invoke the milch cow (the cloud) that is easily milked, that the handy milker may milk her; may the creator accept our excellent libation, that His Cosmic Energy (heat) may thereby increase; it is for this, verily, that I earnestly invoke him, (cow = cloud, milk = rain, milker = wind; and again cow = divine speech; milk = knowledge; milker = preceptor). (Also Rg. I.164.26)
- IX.10.5 She comes lowing, abounding in riches (products); desiring her calf in her mind; may this cow grant her milk to the cosmic twins; may she thrive for our great advantage. (calf = world or mankind; cow = cloud, milk = rain; and again calf = the seeker or self; cow = divine speech; milk = knowledge). (Also Rg. I.164.27)
- IX.10.6 The cow lows standing by the calf with eyes half-closed, and caresses the calf with affection, licking the forehead; she conveys her warm udders to the mouth of the calf; she bellows and feeds the calf with her milk. (Also Rg. I.164.28)
- IX.10.7 He, the calf, too, bellows, and encompassed by him is the cow uttering inarticulate sounds, as she repairs to her stall; (influenced) by her instincts, she behaves like human beings, and radiant as lightning, manifests her beautiful form. (calf = cloud; cow = earth; refers to the thunder-cloud encompassing the earth, with occasional flashes of lightning). (Also Rg. I.164.29)
- IX.10.8 The soul, endowed with life-breath and fast speed, goes out and the dead body is left behind in the house. The immortal soul, hitherto living in the mortal body, keeps on moving from life to life by its own nature. (Also Rg. I.164.30)

विषुं वद्वानं सलिलस्य पृष्ठे युवानं सन्तं पलितो जंगार ।
 देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार स ह्यः समान ॥९॥
 य ई चकार न सो अस्य वेद य ई ददर्श हिरुगिष्ठु तस्मात् ।
 स मातुर्योनां परिवीतो अन्तर्बहुप्रजा निःश्रुतिरा विविश ॥१०॥
 अपश्य गोपामनिपद्यमानमा च परा च पृथिमिश्चरन्तम् ।
 स सुग्रीचीः स विषूचीर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ॥११॥
 योनिः पिता जनिता नाभिश्च बन्धुर्नो माता पृथिवी मुह्यीयम् ।
 उत्तानयोश्चम्बोर्गोर्निरन्तरत्रा पिता दुहितुर्गर्भमाधात् ॥१२॥
 पूच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पूच्छामि वृष्णो अश्वस्य रेतः ।
 पूच्छामि विश्वस्य भुवनस्य नामि पूच्छामि वाचः परमं व्योमि ॥१३॥
 इयं वेदिः परो अन्तः पृथिव्या अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतः ।
 अयं यज्ञो विश्वस्य भुवनस्य नामिर्ब्रह्माय वाचः परमं व्योमि ॥१४॥

विऽधुम् । दद्वानम् । सलिलस्य । पृष्ठे । युवानम् । सन्तम् । पलितः । जंगार ।
 देवस्य । पश्य । काव्यम् । महित्वाद्या । अच । ममार । सः । ह्यः । समः । आन ॥ ९ ॥
 यः । ईम् । चकार । न । सोः । अस्यः । वेदः । यः । ईम् । ददर्शः । हिरुक् । इत् । तु । तस्मात् ।
 सः । मातुः । योनां । परिऽवीतोः । अन्तः । बहुऽप्रजाः । निऽश्रुतिः । आ । विविश ॥ १० ॥
 अपश्यम् । गोपाम् । अनिऽपद्यमानम् । आ । च । परा । च । पृथिमिः । चरन्तम् ।
 सः । सुग्रीचीः । सः । विषूचीः । वसानः । आ । वरीवर्ति । भुवनेषु । अन्तः ॥ ११ ॥
 योः । नः । पिता । जनिता । नाभिः । अत्र । बन्धुः । नः । माता । पृथिवी । मुह्यी । इयम् ।
 उत्तानयोः । चम्बोर्गोः । योनिः । अन्तः । अत्र । पिता । दुहितुः । गर्भम् । आ । अधात् ॥ १२ ॥
 पूच्छामि । त्वा । परम् । अन्तम् । पृथिव्याः । पूच्छामि । वृष्णः । अश्वस्य । रेतः ।
 पूच्छामि । विश्वस्य । भुवनस्य । नामिम् । पूच्छामि । वाचः । परम् । विऽओम् ॥ १३ ॥
 इयम् । वेदिः । परः । अन्तः । पृथिव्याः । अयम् । सोमः । वृष्णः । अश्वस्य । रेतः ।
 अयम् । यज्ञः । विश्वस्य । भुवनस्य । नामिः । ब्रह्मा । अयम् । वाचः । परम् । विऽओम् ॥

IX.10.9 That old one swallows up the young, staking violently and running on the surface of water. Look at the grandeur of the wonderful skill of the Lord; he has died today, who was accumulating yesterday.

IX.10.10 He, who was brought to life in body, does not know of it. He, who sees it, is (now) concealed from it. It, hemmed in the womb of the mother, is subject to many births and finally merges into the eternity. (He = Brahman and also Eternal Time; it = lower self and also day). (Also Rg. I.164.32)

IX.10.11 I have beheld the unwearied protector of the universe, the sun, travelling (spirally) upwards and downwards by various orbits; invested with aggregative and diffusive radiance, he revolves in the midst of the regions. (Also Rg. I.164.31)

IX.10.12 The heaven, our father and begetter, is our close relation here; this great earth, our mother, is the close friend. Placed upright (with mouth upwards) the two cups are the womb; here the father lays the seed within the daughter. (Also Rg. I.164.33)

IX.10.13 I ask you, what is the farthest end of the earth ? I ask you, what is the semen of the horse in heat ? I ask you, where is the navel of this world ? I ask you what is the highest space, where the speech abides ? (Also Rg. I.164.34)

IX.10.14 This very altar is the farthest end of the earth. This cure-juice (soma) is the semen of the horse in heat. This very sacrifice is the navel of this world. And this spiritual knowledge is the highest space, where the speech abides. (Also Rg. I.164.35)

न वि जानामि यदिदमस्मि निष्यः संनद्धो मनसा चरामि ।
 यदा मार्गत्रयमजा ऋतस्यादिद्वाचो अश्नुवे भागमस्याः ॥१५॥
 अपाङ् प्राङेति स्वधया गृहीतोमर्त्यो मर्त्येना सयोनः ।
 ता शश्वन्ता विषुचीना विनन्ता न्यून्यं चिक्युर्न नि चिक्युर्न्यम् ॥१६॥
 सप्तार्धशर्मा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रदिशा विधर्मणि ।
 ते धीतिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परि भवन्ति विश्वतः ॥१७॥
 ऋचो अक्षरं परमे व्योमिन्यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः ।
 यस्तन्न वेदु किमुचा करिष्यति य इत्तद्दिदुस्ते अमी समासते ॥१८॥
 ऋचः पदं मात्रया कल्पयन्तोर्ध्वेन चाकृपुर्विश्वमेजत ।
 त्रिपाद्वा पुरुषं वि तष्टु तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः ॥१९॥
 सुयवसाद्भगवती हि भूया अर्वा वयं भगवन्तः स्याम ।
 अदि तृणमज्ये विश्वदानीं पिब शुद्धसुदकमाचरन्ती ॥२०॥

न । वि । जानामि । यत्तद्व । इदम् । अस्मि । निष्यः । समुज्जः । मनसा । चरामि ।
 यदा । मा । आऽअग्न । प्रथमऽजाः । ऋतस्य । आत् । इत् । वाचः । अश्नुवे । भागम् । अस्याः ॥
 अपाङ् । प्राङ् । एति । स्वधया । गृहीतः । अमर्त्यः । मर्त्येन । सयोनः ।
 ता । शश्वन्ता । विषुचीनी । विनन्ता । नि । अन्यम् । चिक्युः । न । नि । चिक्युः । अन्यम् ॥
 सप्त । अर्धशर्माः । भुवनस्य । रेतः । विष्णोः । तिष्ठन्ति । प्रदिशा । विधर्मणि ।
 ते । धीतिभिः । मनसा । ते । विपश्चितः । परिभुवः । परि । भवन्ति । विश्वतः ॥
 ऋचः । अक्षरं । परमे । विओमन् । यस्मिन् । देवाः । अधि । विश्वे । निषेदुः ।
 यः । तत् । न । वेदः । किम् । ऋचा । करिष्यति । ये । इत् । तत् । विदुः । ते । अमी इति ।
 समस्य । आसते ॥ १८ ॥
 ऋचः । पदम् । मात्रया । कल्पयन्तः । अर्धऽऽर्धचेन । चकृपुः । विश्वम् । एजत ।
 त्रिपात् । पद्मं । पुरुषम् । वि । तस्ये । तेन । जीवन्ति । प्रदिशाः । चतस्रः ॥१९॥
 सुयवसाऽअत् । भगवती । हि । भूयाः । अर्वा । वयम् । भगवन्तः । स्याम ।
 अदि । तृणम् । अज्ये । विश्वदानीम् । पिब । शुद्धम् । सुदकम् । आऽअचरन्ती ॥२०॥

- IX.10.15 I distinguish not if I am this all, for I go perplexed and bound in mind; when the first-born (perceptions) of the Holy Law reached me, then of this speech I first obtained a portion (of the meaning). (Also Rg. I.164.37)
- IX.10.16 The immortal soul associated with the mortal body ceaselessly moves the lower (inferior) or the upper (superior) bodies according to its own actions. They both go always together, and every where together; (we, the men) have comprehended the one (whilst in the physical body) but have not comprehended the other (the soul free from body). (Also Rg. I.164.38)
- IX.10.17 The seven half-embryos (the semen of the universe) are employed in the work of supporting (the universe) by the Lord's orders. Those wise ones consciously whirl round and round the earth. (Cosmic intelligence, ego and five-abstracts - colour, taste, sound, touch and smell - as the seven). (Also Rg. I.164.36)
- IX.10.18 The supreme Lord is omnipresent like space and eternal like his world and all Nature's bounties have their repose in Him. What will he, who knows not this (divine principle), do with the Veda ? But they, who know it, they come close to Him. (Also Rg. I.164.39)
- IX.10.19 Composing a foot of the Rk verse by the measure, with the half-verse they have fashioned all the moves. The supreme Lord, with (remaining) three feet, continues to exist in many forms; by Him the four mid-quarters (of the universe) live.
- IX.10.20 Come, may you be rich in milk through abundant fodder, that we may also be rich (in abundance); eat grass at all seasons and roaming (at will), drink pure water. (Also Rg. I.164.40)

गौरिर्मिमाय सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।
 अष्टापदी नवपदी बभ्रुवर्षी सहस्राक्षरा मुर्वनस्य पङ्क्तिस्तस्याः
 समुद्रा अवि वि क्षरन्ति ॥२१॥
 कृष्णं नित्यान् हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति ।
 त आर्ववृत्रन्तसर्दनादुत्तस्यादिदृतेन पृथिवीं व्युद्भिः ॥२२॥
 अपादेति प्रथमा पृथ्वीनां कस्तर्द्धा मित्रावरुणा चिकेत ।
 गर्भो भारं भरत्या चिदस्या ऋतं पिपत्यर्चतं नि पति ॥२३॥
 विराड्वाग्विराद् पृथिवी विराहन्तरिक्षं विराद् प्रजापतिः ।
 विराष्मत्युः साध्यानामधिराजो बभ्रुवर्षी तस्य भूतं भव्यं वशे स मे भूतं भव्यं वशे कृणोतु ॥२४॥
 शुक्रमयं धूममारादपश्यं विषुवता पर पुनाररेण ।
 उक्षाणं पृथिमपचन्त वीरास्तानि धर्मीणि प्रथमान्यासन् ॥२५॥

गौः । इत् । मिमाय । सलिलानि । तक्षती । एकऽपदी । द्विऽपदी । सा । चतुऽपदी ।
 अष्टाऽपदी । नवऽपदी । बभ्रुवर्षी । सहस्रऽअक्षरा । मुर्वनस्य । पङ्क्तिः । तस्याः । समुद्राः ।
 अवि । वि । क्षरन्ति ॥ २१ ॥

कृष्णम् । नित्यान् । हरयः । सुऽपर्णाः । अपः । वसानाः । दिवम् । उत् । पतन्ति ।
 ते । आ । अर्ववृत्रन् । सर्दनात् । ऋतस्य । आत् । इत् । धृतेन । पृथिवीम् । वि । व्युद्भिः ॥
 अपात् । एति । प्रथमा । पृथ्वीनाम् । कः । तत् । वाम् । मित्रावरुणा । आ । चिकेत ।
 गर्भः । भारम् । भरति । आ । चित् । अस्याः । ऋतम् । पिपति । अर्चतम् । नि । पति ॥
 विराद् । वाक् । विराद् । पृथिवी । विराद् । अन्तरिक्षम् । विराद् । प्रजापतिः ।
 विराद् । मृत्युः । साध्यानाम् । अधिराजः । बभ्रुवर्षी । तस्य । भूतम् । भव्यम् । वशे । सः । मे ।
 भूतम् । भव्यम् । वशे । कृणोतु ॥ २४ ॥

शुक्रमयम् । धूमम् । आरात् । अपश्यम् । विषुवता । परः । पुना । अररेण ।
 उक्षाणम् । पृथिमम् । अपचन्त । वीराः । तानि । धर्मीणि । प्रथमानि । आसन् ॥ २५ ॥

IX.10.21 The divine speech has been uttered enabling the thoughts to flow, and is one-footed, two-footed, four-footed, eight-footed, nine-footed in the innermost region of heart. (Also Rg. I.164.41)

IX.10.22 The way is dark; golden birds of beautiful wings, robed in waters, fly up to the sky. From the seat of ṛta (righteousness) they descend and inundate the earth with ghrta (purified butter; water). (Also Rg. I.164.47)

IX.10.23 She, the footless, goes foremost among those who have feet. O friendly Lord (Mitra) and O venerable Lord (Varuṇa), who has speculated about this (doing) of yours. ? (The wonder is that) the unborn embryo bears her (body's) burden; it supports the righteousness and keeps a watch over untruth.

IX.10.24 Virāj is speech, Virāj the wide earth, Virāj the midspace, and Virāj is the Lord of creatures. Virāj is death, the overlord of Sādhyas (souls seeking perfection). He has full control over what was and what will be. May He put what was, and will be, under my control.

IX.10.25 I behold near (me) the smoky clouds; and by that one arrives at the universe concept of inference of cause (the cosmic heat) from the effect. The priests have glorified with affectionate laurels that causal fire in the fire-rituals for such are their first duties. (Also Rg. I.164.43)

त्रयः केशिनं ऋतुषा वि चक्षते संवत्सरे वपत् एक एषाम् ।
 विश्वमन्यो अभिचष्टे शचीमिध्राजिरेकस्य ददृशे न रूपम् ॥२६॥
 चत्वारि वाक्परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः ।
 गुह्यं श्रीणि निहिता नेह्यन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति ॥२७॥
 इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहु रथो दिव्यः स सुपुणो गुरुमान् ।
 एकं सद्विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः ॥२८॥

त्रयः । केशिनः । ऋतुषा । वि । चक्षते । सम्वत्सरे । वपते । एकः । एषाम् ।
 विश्वम् । अन्यः । अभिचष्टे । शचीभिः । ध्राजिः । एकस्य । ददृशे । न । रूपम् ॥२६॥
 चत्वारि । वाक् । परिमिता । पदानि । तानि । विदुः । ब्राह्मणाः । ये । मनीषिणः ।
 गुह्यं । श्रीणि । निहिता । न । नेह्यन्ति । तुरीयम् । वाचः । मनुष्याः । वदन्ति ॥ २७॥
 इन्द्रम् । मित्रम् । वरुणम् । अग्निम् । आहुः । अथो इति । दिव्यः । सः । सुपुणः । गुरुमान् ।
 एकम् । सत् । विप्राः । बहुधा । वदन्ति । अग्निम् । यमम् । मातरिश्वानम् । आहुः ॥२८॥

॥ इति अथर्व वेदः ॥

[अथर्ववेदोक्तः १०, अथर्वः १११]

IX.10.26 The three, with beautiful tresses, look down in their several seasons upon the earth; one of them (fire) comes forth only once in a year (the ritual fire is established once in a year); the second one (the Sun), by his acts, brightens the universe; the course of the third one (air) is visible though not his form. (Also Rg. I.164.44)

IX.10.27 Four are the definite grades of speech; those learned, who are wise, know them; three deposited in secret, indicate no meaning; men speak the fourth grade of speech (Four grades of speech : Om, Bhūh, Bhuvah, Svah, also known as Parā, Paśyantī, Madhyamā, and Vaikharī; Para is the innermost at the origin; Paśyantī pertains to heart, Madhyamā to intellect and Vaikharī the phonetically expressed through the organs of speech). (Also Rg. I.164.45)

IX.10.28 They have styled (Him, God or the sun) indra (the resplendent), mitra (the surveyor), varuṇa (the venerable), agni (the adorable), and He is the celestial, well-winged garutmat (the great), for learned priests call one by many names as they speak of the adorable as yama (ordainer) and matariśvan (cosmic breath). (Also Rg. I.164.46)

 Here ends Kāṇḍa IX
 Hymns 10, Verses 313
